

Universiteit
Leiden
The Netherlands

NATO in Times of Conflict: The Effects of Shared Norms on NATO Support

Kamping, Maartje

Citation

Kamping, M. (2024). *NATO in Times of Conflict: The Effects of Shared Norms on NATO Support*.

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master Thesis, 2023](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3714780>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

NATO in Times of Conflict: The Effects of Shared Norms on NATO Support

Maartje Kamping

s2844850

Bachelor Thesis Political Science: International Politics

Bachelor Project: Global Public Goods & Commons

Supervisor: Dr. Rutger Hagen

Second reader: Dr. Karolina Pomorska

December 22, 2023

Wordcount: 7937, excluding figures & tables

Embargo statement: public

Index

Index	2
Abstract & Acknowledgement	3
Introduction.....	4
Literature Review.....	6
Theoretical Framework.....	10
Methodology	14
Results, Analysis & Limitations	19
Conclusion	27
Bibliography	29
Appendix A: Tables.....	35
Appendix B: Textual Debate Data	40

Abstract & Acknowledgement

Abstract

This thesis analyses the effects shared norms with a country under attack have on NATO support in member states. One of the biggest challenges NATO faces, is how to avoid free riding. This makes studying the potential incentives states have for increasing NATO support essential. Past research has studied several potential material and non-material incentives but has not investigated the effects shared norms with a conflict may have on NATO support. To conduct this research, a discourse analysis of the frames used parliamentary debates in the Netherlands on the Russia-Ukraine war was done. The analysis revealed that although shared norms were used to frame NATO and the conflict quite often, threat perception was the most-used frame.

Acknowledgement

Firstly, I would like to thank Dr. Rutger Hagen for all the valuable feedback and guidance throughout the semester. It helped me a lot in writing this thesis. Secondly, I would also like to thank the second reader, Dr. Karolina Pomorska, for her time and effort. Thirdly, I would like to thank my parents and sister for their support. Lastly, I would like to thank my friends, whom I could always depend on for a listening ear over a cup of hot chocolate.

Introduction

The Russian invasion of Ukraine in February 2022 marks the first interstate war on the European continent since the end of the Cold War (Center for Strategic and International Studies, 2022). Naturally, it has caused major international response. Russia and Ukraine have a long and intertwined history together: Ukraine was an important state in the Soviet Union, it has many ethnic Russian citizens, and to this day it has strong trade and energy ties to Russia. Prior to the full-scale invasion of 2022, Russia annexed Crimea in 2014 and pro-Russian separatists – backed by the Russian government – fought against the Ukrainian military in the eastern Donbas region of Ukraine (Council on Foreign Relations, 2020). Ukraine's recent increased alignment with western powers and institutions has therefore not been received well by Russia (Samokhvalov, 2007, pp. 10-12). Russian aggression against Ukraine has also largely been speculated to have been catalysed by NATO enlargement, as it has added former Soviet states despite Russia's protests. (Council on Foreign Relations, 2020). For these former Soviet states, joining NATO meant protection against potential future Russian threats. In addition to new activities such as peacekeeping operations, enlargement was one of NATO's adaption strategies to accompany the geopolitical change of the end of the Cold War. This was needed to remain relevant as an organisation, since the Russian federation no longer seemed to pose a major threat to European security. However, the recent invasion of Ukraine has caused a new major threat to peace and security in Europe, as it constitutes the invasion of a sovereign, transitional democratic state on the European continent (George & Sandler, 2022, pp. 784-785).

In light of these recent events, this thesis will look into burden sharing in NATO. Research on free riding is still important nowadays, since free riding remains a major issue for NATO (George & Sandler, 2022, pp. 803-804). The effects of several material and non-material incentives to counter free riding, such as economic status and threat perception, have been studied in past research (Sandler & Shimizu, 2014; Pavlíčková & Bartoszewicz, 2020). However, despite values being an important aspect of the NATO charter, one topic that has not gained attention in past research are shared norms (NATO, 2022a). As Zyla (2018, p. 15) notes, previous work has focused on statistical analysis, which has led to a lack of research on the norms and values that shape burden sharing decisions in member states. The research question for this thesis is therefore as follows:

How do shared norms with a country under attack affect NATO support?

To explore the connection between shared norms and NATO support, this thesis will first discuss the existing literature on both NATO and the role of shared norms in international cooperation. After that, it will present a theory of how shared norms can affect NATO support and conceptualise both shared norms and NATO support. Subsequently, it will describe how the analysis will be conducted and justify some of the choices that were made. Next, it will give a description of the result as well as an analysis to interpret the results and note the limitations of the research. Lastly, it will offer a conclusion to the thesis.

Literature Review

The North-Atlantic Treaty Organisation (NATO) was founded in Washington D.C. in 1949, with twelve founding members. NATO's authority is derived from Chapter 51 of the United Nations Charter, which states that independent states are entitled to individual or collective defence. This is also at the core of the NATO charter, as Article 5 states that an attack on one is an attack on all. Back in 1949, the main focus was on countering potential threats coming from the Soviet Union. In addition to the military commitments made, NATO was from the very start described as a values community, committed to ideals of democracy, the rule of law, human rights, and individual liberty (NATO, 2022a). Since then, NATO has grown both in scope and membership. In terms of membership, the organisation has grown from twelve members in 1949 to thirty-one members as of 2023, in addition to Sweden expressing its desire to join (NATO, 2023a). In terms of scope, NATO has been forced to adapt to the quick-changing global security environment. In order to do this, NATO has released eight strategic concepts, which reveal the aim of NATO for the oncoming years and what needs to be done to make it happen (NATO, 2022b).

NATO support

Member states can support NATO funding in one of two ways, directly or indirectly. Direct funding of NATO is set in the common-funding principle of NATO and therefore must be paid by all NATO member states. The amount is calculated via a formula on each state's gross national income. Direct funding of NATO supports three of its budgets: civil, military and the Security Investment Program, which fund NATO Headquarters, the Command Structure and the military infrastructure and capabilities respectively. Decisions on how much money goes towards which budget is determined by all Allies collectively. Indirect funding of NATO consists of the investments Allies make into their own defensive capabilities that could in future situations be made available for NATO use. Support for NATO in this sense therefore consists of both the overall increase in defence spending and the contributions member states decide to make to NATO missions and additional activities. Not considering Article 5 triggering events, joining NATO missions and activities is purely on voluntary basis (NATO, 2023b). However, in 2014 an agreement was made between the Defence ministers of all member states to commit to spending at least 2% of their GDP on defence spending (NATO, 2023c).

Scientific interest in NATO is almost as old as the organisation itself, with articles going back all the way to 1954 (e.g. Kaplan, 1954). Since then, this interest has persisted. Scientific

interest on NATO has concerned many different aspects of NATO's identity, role and workings. One of the topics that has been studied extensively is that of the existence of free riding and burden sharing in member states supporting NATO. Research on burden sharing and free riding in NATO support has predominantly been on indirect NATO support due to two reasons. Firstly, direct funding of NATO only equates to 0.3% of total defence spending by NATO member states. Secondly, as mentioned previously the amount of direct funding each member state pays is a set amount. This means that researching direct funding is neither very relevant, nor will it reveal much information (NATO, 2023b).

Discussion in the academic field does, however, exist on how indirect NATO support should be measured. Some articles focus their research solely on the military expenditure (ME) aspect of indirect NATO funding (Olson & Zeckhauser, 1966; Murdoch & Sandler, 1982; Oneal & Elrod, 1989; Oneal, 1990a; Oneal, 1990b; Sandler & Shimizu, 2014; Pavlíčková & Bartoszewicz, 2020). Other articles focus their research on Allies' contributions to other NATO activities, such as UN Peacekeeping (Khanna et al., 1998; Shimizu & Sandler, 2002). Different articles again consider a combination of both military expenditure and other contributions (Hartley & Sandler, 1999; Ringsmose, 2010; Zyla, 2016a; Jakobsen, 2018). Additionally, several authors have studied how free riding can be countered. Sandler (1998) has suggested design choices on how to decrease free riding. One of the things he suggests is having a good balance between nation-specific and general benefits to incentivise states not to free ride (p. 238). The next two paragraphs will discuss some of the potential material and non-material incentives that have been studied in past research.

Material incentives

Potential material incentives that have been studied by other authors are for example the lowers costs of intervention as a result of higher geographical proximity to a conflict (Joyce & Braithwaite, 2013), positive individual net gain (Pedersen, Ohrt & Svendsen, 2023; Jakobsen, 2018) and economic impacts of burden sharing (Sandler & Shimizu, 2014; Pavlíčková & Bartoszewicz, 2020). Joyce and Braitwaithe (2013, pp. 605-606) have found that the relation between higher geographical proximity and foreign intervention can in part be attributed to the lower costs of transportation related to intervention in conflicts close by compared to conflicts further away. Additionally, individual gains need to be considered, as they may motivate states (not) to free ride (Jakobsen, 2018; Pedersen et al., 2023).

Furthermore, despite early research showing a strong connection between the economic situation of a country and their defence burden (Olson & Zeckhauser, 1966), Sandler and

Forbes (1980) found this to have not been true after 1968. In more recent research too, the economic base of a country was found to not be the most important factor in making budgetary decisions and has not been a driving factor in burden sharing since 2003 (Pavličková & Bartoszewicz, 2020; Sandler & Shimizu, 2014).

Non-material incentives

Some of the non-material factors that have been studied in past research include allied perception of the US's role in NATO and threat perception. ONeal and Elrod (1989, pp. 452-453) for example, suggest that a US threat of decreasing public good provision below the level European Allies would find acceptable may incentivise them to increase their defence spending. Sandler and Shimizu (2014, p. 59) further this argument, as they state that changes in US attention and budgetary deficits would put strain on NATO. Furthermore, member states' desire to maintain good bilateral relations with the US may incentivise them to increase defence spending when asked (Pavličková & Bartoszewicz, 2020, p. 347). Authors on the topic of threat perception note the inevitability of the endurance of diverging security interests within NATO, especially as the alliance keeps expanding. Béraud-Sudreau and Giegerich (2019, p. 70) suggest embracing this nature of NATO, with each member state prioritising that in which they have a competitive advantage in order to complement each other's strengths. Pavličková & Bartoszewicz (2020, pp. 346-347) on the other hand find that threat perception alone, although it does show significant differences between countries, is not a strong enough driver to spend more on defence.

Shared norms

Despite it being one of the fundamental characteristics of NATO, one non-material incentive that has not gained much attention is that of how shared norms may incentivise states not to free ride. Several authors have studied the role shared norms play in international cooperation (Weingast, 1995; Bosse, 2022; Sjursen & Rosén, 2016). Weingast (1995, pp. 459-462) explores the role a shared system of ideas plays on the classic prisoners' dilemma and shows that communal values can promote international cooperation. Shared norms have also been found to play a role in EU collective action, as the shared norms of self-determination and sovereignty were vital in imposing sanctions on Russia after the Crimea crisis (Sjursen & Rosén, 2016, pp. 32-33). Furthermore, EU action after the Ukrainian invasion has been linked to norms of European solidarity and identity (Bosse, 2022). This notion of shared European identity has also been studied in relation to Ukraine by multiple authors. Minesashvili (2020, pp. 23-24) for example has found European identity to have increased in Europe after several

key events, including the Orange Revolution of 2004-5 and the Russian invasion of Crimea, although anti-European identity discourse remains in Ukraine. Moreover, European identity seems to have strengthened overall as a result of the situation in Ukraine over the last decade (Handler, 2022, p. 10).

Shared norms have also been studied in relation to NATO, but not as an incentive for burden sharing. One of the major debates here is on NATO enlargement and NATO's democratic norms. Reiter (2001, p. 67), for one, disagrees with the claim that NATO enlargement will spread democracy in Europe, as his research finds no correlation between NATO membership prospects and democratisation of former Soviet states. However, other authors have argued that although it may not spread democracy, NATO may very well strengthen democratic norms in newly democratic states (Epstein, 2006; Waterman, 2001). Lastly, Zyla (2016a) suggests in his work that states might not always be incentivised by relative gains, as they may also be incentivised by absolute gains, shared norms, desire to follow the rules and the desire to follow internationally agreed upon rules. Studying how shared norms play a role in incentivising burden sharing is therefore a relevant addition to the existing literature on burden sharing within NATO.

Theoretical Framework

Theoretical expectation

As mentioned previously, one of NATO's major challenges is free riding. Free riding in NATO can be attributed to NATO's governance of a global public good (GPG). The GPG that NATO governs is that of security on the European continent. Public goods have two distinct qualities: non-excludability and non-rivalry (Ostrom, 2003). Security is non-excludable because today's globalised world has led to high levels of interdependency among states. Security is also non-rival, as one state's security does not take away from the security of another state. Rather, from a non-realist perspective it improves the overall security. Despite this fact, NATO has prevailed. To reduce free riding and promote burden sharing within NATO, states need incentives (Sandler, 1998). As Zyla (2016a) points out, decision-making on burden sharing in NATO member states is a dynamic and political process, rather than a static one. States may also not exclusively make rational decisions, as shared norms, logic of appropriateness and values can also influence their decisions on burden sharing.

Thielemann (2003, pp. 267-268) finds in a study on EU burden sharing that a state's adherence to certain shared norms results in higher willingness to contribute to burden sharing. Similarly, Bosse (2022, pp. 540-541) finds that the norms the EU member states feel they share with Ukraine were vital in garnering support for Ukraine. The conflict in Ukraine was also compared to previous conflicts in Syria or Libya, and the lack of shared norms in those cases. Furthermore, several EU-internally shared norms such as the responsibility to protect refugees also contributed to EU action. Fierke and Wiener (1999) demonstrate that the EU and NATO are similar when it comes to the role values and identity play. They state that both organisations have cultivated a certain 'Western identity', related to democratic norms (p. 723). Furthermore, the EU and NATO have a high level of overlap in terms of member states. Twenty-two out of twenty-seven EU countries are also a member of NATO (NATO, 2023a). Additionally, in NATO's founding treaty, the organisation is described not only as a military organisation, but also as a values community (NATO, 2022a). Similar to the EU, it would therefore make sense that norms also play a role in NATO member states' willingness to increase NATO support. An attack on the norms NATO member states share with a country under attack could therefore incentivise NATO member states to increase support for NATO.

NATO Support

In order to study the effects shared norms may have on free riding within NATO, it is important to understand that decision-making in democratic states is done by elected

representatives. As Zyla (2016a) states in his conclusion: “Burden sharing has agency; it is a (political) process in which negotiations, consultations and so on take place. This process must be studied and taken more seriously in the burden sharing research program” (Zyla, 2016a, p. 317). Furthermore, the field of strategic culture research has found evidence that states possess deeply rooted notions of shared norms, ideas, and convictions on what national security means for that state. These have been shown to affect state behaviour and form national identities (Lock, 2010, 692). The field of strategic culture research also notes that these nationally formed identities are likely to be aggregated in states’ governing bodies, as elected representatives accumulate diverse norms within society (Duffield, 1998, as cited in Zyla, 2016b, p. 13). In NATO member states, decisions on burden sharing are made by elected representatives in state parliaments, making it an excellent medium for analysis of the effects of shared norms. Elected representatives translate the aggregation of norms within society in a manner that is publicly accessible (Zyla, 2016b, pp. 13-14). One way to study this effect in parliament, is by analysing the frames elected representatives use when they talk about a conflict and the role NATO plays.

Framing is described in the work of Demirsu (2017, pp. 46-47) as a process in which a communicating entity, albeit unconsciously, constructs a situation from one point of view which may make others view it similarly and highlights some aspects of the situation while making others less important or even leave them out completely. As frames are built from a narrative of an event which highlights signals like labels, key concepts, naming, symbols, and metaphors, studying what frames are used by members of parliament when talking about a conflict will reveal how they have internally constructed the actors. Klamm et al. (2022, p. 92) argue a similar point, stating that studying framing is important, because it is powerful in shaping the way people organise, observe, and understand the world around them. NATO support can therefore be conceptualised as the way elected representatives frame a conflict and the role of NATO to increase or decrease the member states’ military spending or other contribute to NATO activities.

Shared norms

To understand what shared norms are, it is first necessary to have a definition of what norms are in general. Norms are “intersubjective in that they are beliefs rooted in and reproduced through social practice” (Farrell, 2002, p. 49). Additionally, they affect behaviour by creating a customary way of how things ought to be done. Furthermore, norms help an individual or a state relate itself to others, as it gives them a guide of interpretation for others’ actions and

interests, as well as create a group identity (Zyla, 2018, p. 525). As burden sharing within NATO happens at the state-level, for the purpose of this research only the norms that are shared at this state-level are relevant. This concept, however, is still quite broad. One distinction that needs to be made is between value-based norms and rights-based norms. Value-based norms are characterized by the rules or patterns that are specifically connected to one community. Rights-based norms are rules or patterns that are found to be universally shared (Sjursen & Rosén, 2016, p. 23).

Two value-based norms can potentially influence NATO support, namely that of European identity and that of democracy. Debate exists as to what level of European identity exists. This thesis will be following the idea that European identity exists at a thin level, next to and not instead of national identity (Delanty, 2003, p. 85). Despite NATO not solely having European members (USA, Canada and arguably Türkiye), NATO, alongside the EU, has in past research been found to have contributed to the European identity (Larik, 2013). In addition to democracy being one of the core NATO values as described in its founding treaty (NATO, 2022a), democratic norms have become increasingly important to NATO's identity after the Cold War (Lucarelli, 2000, p. 20). Past research has also shown that NATO has consolidated these democratic norms in formerly communist countries (Epstein, 2006; Waterman, 2001). These shared norms are therefore both expected to increase NATO support, resulting in the following hypotheses:

H1: Shared value-based norms with a country under attack increase the support for NATO action in NATO member states.

H1.1: Shared European identity norms with a country under attack increase the support for NATO action in member states.

H1.2: Shared democratic norms with a country under attack increase the support for NATO action in member states.

Two rights-based norms can also potentially influence NATO support, namely the norm of logic of appropriateness and international law, and the norm of humanitarianism. Logic of appropriateness is the idea that rules, such as international law, should be followed because they are legitimate, rightful, and expected (March and Olsen, 2013; Wagner, 2020,). NATO itself also describes the rule of law as one of its core principles (NATO, 2022a). This therefore includes following rules agreed upon within NATO as well as adherence to norms of the right self-determination and territorial integrity as stated in international law (Bosse,

2022). Lastly, there is the norm of humanitarianism, which is the aim to protect civilians (Wagner, 2020). Human rights too are stated as one of NATO's core values (NATO, 2022a). NATO has also in the past contributed to UN-mandated humanitarian interventions aimed at protecting civilians, such as the Kosovo crisis and Libya (Whitman, 2000; Kuperman, 2013). These two shared norms are therefore also expected to increase NATO support, leading to the following hypotheses:

H2: Shared rights-based norms affected by a conflict increase support for NATO action in member states.

H2.1: The rights-based norms of logic appropriateness and international law increase support for NATO action in member states.

H2.2: The rights-based norm of humanitarianism increases support for NATO action in member states.

Methodology

This chapter will give insight into how the analysis is structured. Past research on burden sharing has predominantly used statistical methods to analyse the existence and causes for free riding. This approach has resulted in statistical trends that fail to explain why these trends occur, and why they did or did not happen at specific times (Zyla, 2018). That is why for this thesis, a case study of one NATO member state was chosen. First, the reasoning for the chosen case will be discussed. After that, an explanation of the method of data collection will follow. Lastly, the method of analysis will be explained, and an operationalisation of the concepts will be given.

Case selection

NATO member state typical case

To conduct this research, I opted for a small-N case study, in which I look at the political decision-making of one NATO member state. This calls for a case which fits the description of a 'typical' NATO member state. With all its recent enlargements, NATO has become increasingly diverse in its member states (Béraud-Sudreau & Giegerich, 2019, p. 70). This means that finding a true middle ground of member states is difficult. However, some of the topics to be studied, Europeanness and democratic values, offer some guidance as to which member states do and do not fit. Since values form overtime (Zyla, 2018, p. 527), one thing to consider is how long member states have been a part of NATO. This gives preference to states who have been a member for a longer time. Additionally, since one of the tested hypotheses is that of the shared norm of European identity, all non-European NATO Allies do not qualify (NATO, 2023a). Furthermore, the other hypothesis to be tested is that of shared democratic values. Because of this, established democracies have preference over transitional or hybrid regimes.

Out of the remaining suitable options for a case study, the Netherlands was chosen. The Netherlands has been a member of NATO since its foundation in 1949 (NATO, 2023a). Like many other European NATO Allies, the Netherlands does not meet the in the 2014 agreed upon 2% rule for defence spending, (NATO, 2023c). Furthermore, it has not met this level since 1993 (Worldbank, 2023). Joining the alliance meant breaking the long-reigning policy of neutrality the Netherlands had upheld. During the Cold War, the Netherlands was viewed as a "faithful ally". Despite occasional criticism from both the government and the public, it harboured an "Atlanticist" security policy, as foreign policy choices were mostly made based on NATO. The Netherlands was, despite its small size, an active member of NATO and a

global player. Even after the Cold War ended, the Netherlands remained a committed ally, with a strong desire to maintain good relations with the US (Wessels, 2008, pp. 141-143).

Russia-Ukraine War

To study the effects of shared norms with a country under attack on NATO support, I will be analysing parliamentary debates on one conflict. This means that all aforementioned shared norms to a country under attack need to be present. First of all, as one of the shared norms is European identity, it needs to be a conflict on the European continent. Secondly, it cannot be a conflict where humanitarian intervention was mandated by the UN as that is only one aspect of indirect NATO support (NATO, 2023b), which eliminates the Kosovo war (Whitman, 2000). This leaves only the Russia-Ukraine war as a suitable case in post-Cold War Europe. The Russia-Ukraine war is a good case for several additional reasons. For one, as one of the shared norms is democratic values, the country under attack needs to be a democracy or a transitional democracy. Ukraine is a transitional democracy, while Russia is a consolidated authoritarian regime (Freedom House, 2022). Furthermore on the topic of European identity, although fluctuations exist, European identity became stronger in Ukraine after several key events, such as the Orange revolution and in response to the Russian invasion as well (Handler, 2022, p. 10).

Method of data collection

To study the effects of shared norms on the framing used by members of parliament (MPs) to support or oppose NATO action, it is important to study debates with the body of government with decision-making power. The Netherlands operates in a bicameral system of government, within which the House of Representatives ('Tweede Kamer') serves as the legislative body of government. The most important issues are always debated and voted on in the plenary meetings. This is also where the final decision-making on issues happens, such as voting on motions, bills, and amendments (Tweede Kamer, nd). Dutch legislation also lays out a framework on the roles of government and parliament when it comes to sending troops for example. Although government can make choices regarding sending troops, Article 100 states the obligation to inform parliament. In practice, Article 100 has led to major debates in parliament on Dutch involvement, both on if it should be involved and how it should be involved (Wessels, 2008, pp. 146-147). To study the use of frames it therefore logical to study the plenary debates within the House of Representatives.

In order to find relevant debates on the topic of Ukraine and NATO, I used the search function of '*kamerstukken*' (parliamentary papers) on the House of Representatives website. It offers the ability to search terms within certain time frames and types of debates. In my case, I used the search terms '*NAVO*' (NATO) and '*Oekraïne*' (Ukraine) within the category '*plenaire verslagen*' (plenary reports). To filter out debates on the annexation of Crimea and other previous debates on the position of Ukraine within Europe, searching started from February 2022. This leaves a total of 47 reports, out of which the five most important debates were selected, namely the first debates on the situation in Ukraine, on budgeting of the Ministry of Defence, and on the NATO Assembly on Ukraine. As these are all complete plenary debates, they also include topics not relevant for this research. With readability in mind, these parts have been deleted.

Method of data-analysis & operationalisation

As mentioned previously, research on burden sharing in NATO has in the past predominantly been through statistical analyses. Research in the constructivist field, however, has shown that states are not just driven by rational cost-benefit analyses. This means that a more constructivist approach to analysing burden sharing is needed (Zyla, 2018). For that reason, this thesis will be using discourse analysis to study the effects of shared norms. This type of analysis fits well with the research question because discourse analysis assumes that language is not static. Rather, language is socially constructed and therefore dependent on the context in which it is spoken. Additionally, discourse analysis assumes that language is not simply spoken for the sake of speech but incites action. Discourse analysis also allows for context to be taken into account when analysing parliamentary debates, which is necessary since members of parliament may not use terms directly. Additionally, it enables the ability to give deeper meaning to statements regarding proximity that in a content analysis would have to be taken at face value (Halperin & Heath, 2020, pp. 365-367).

Table 1 visualizes the coding scheme used to analyse the data. The categories are divided into material and non-material incentives. The potential frames to be used are the incentives that past researchers have considered for NATO support or military intervention generally, in addition to the shared norms that are explored in this thesis.

Table 1

	Variable	Indicators
Material	Geographic proximity frame (Joyce & Braitwaithe, 2013)	MP relates the geographic proximity of the conflict to the Netherlands as (lack of) incentive to support NATO
	Individual material net positive or absolute gains frame (Pedersen, Ohrt, Svendsen, 2023)	MP emphasises the existence or lack of gains the Netherlands receives from further NATO support in relation to the conflict
	Economic impacts of intervention frame (Pavličková, & Bartoszewicz, 2020, Sandler & Shimizu, 2014)	MP focuses on the economic consequences Dutch support for NATO on the conflict may cause
Non-material	Shared democratic norms frame (Zyla, 2016; Thielemann, 2003; Bosse, 2022)	MP frames action in terms of the democratic norms Ukraine shares with the Netherlands as motivation or lack thereof to support NATO
	Shared European norms (Bosse, 2022)	MP frames action in terms of the shared European identity or solidarity between Ukraine and the Netherlands to promote or oppose NATO support
	Logic of appropriateness norm frame (Zyla, 2016; Wagner, 2020)	MP frames action in terms of adhering to internationally agreed

		upon rules, such as the NATO charter or international law, including the right to self-defence
	Humanitarianism norm frame (Wagner, 2020)	MP emphasises the humanitarian consequences of intervention, and the increase or decrease of lives lost if the Netherlands supports NATO
	Threat perception frame (Béraud-Sudreau & Giegerich, 2019; Joyce & Braitwithe, 2013)	MP notes the increased or decreased threats to Dutch security associated with the conflict, and the need or lack thereof to support NATO because of it

Results, Analysis & Limitations

Empirical description

This chapter will be discussing the findings of the analysis, a summary of which can be seen in figure 1. An overview of the textual analysis of the debates, as well as tables of each individual debate, can be found in the appendix. To start off, threat perception was the most commonly used frame for support – or lack thereof – on NATO action, with a total of twenty-nine observations. Most often, it was used to gain further support for NATO (twenty-five times), as members of parliament (MPs) described the war in Ukraine as evidence of Russian aggression, with a lack of knowledge where this aggression would end: ‘The most important task of a government [...] is to keep the country safe. Everyone is wondering [...] Where does Putin stop?’ (56e vergadering, 2022). The war in Ukraine was therefore also seen as a reminder of the Netherlands’ vulnerability, which was framed as motivation for investing more in the Dutch military. It was also in some cases used against further support for NATO (four times). The most commonly used argument here was that further Dutch involvement in the conflict could escalate the conflict further, creating higher risks for Dutch security: ‘We do need to beware that our help does not lead to escalation. [...] That is why we oppose direct military involvement, such as a no-fly zone.’ (59e vergadering, 2022)

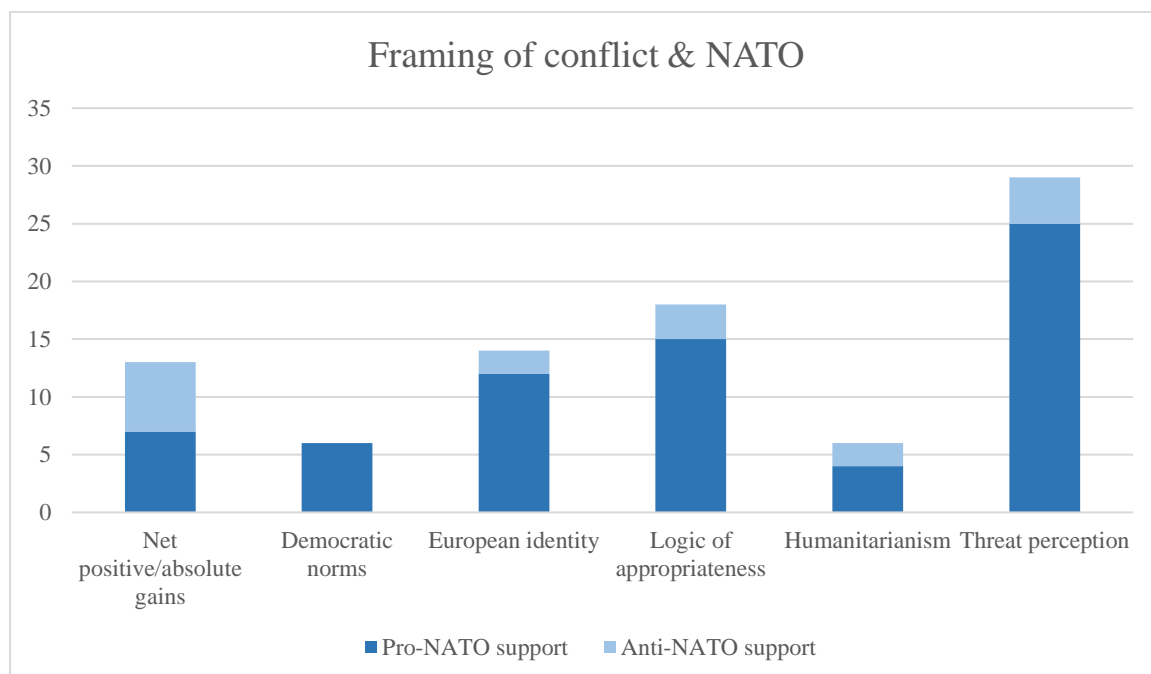

Figure 1

After that, the most commonly used frame was that of logic of appropriateness, with a total of eighteen observations. This frame too was most commonly used in favour of NATO support (fifteen times). Arguments varied here from adherence to international law, the NATO-

charter, and the agreed-upon 2% rule: ‘and that is our job, through the UN, the European Union and NATO, to contribute to stability over there and promote the international legal order’ (24e vergadering, 2022). It was seen as appropriate to follow the decisions made by NATO leadership. Interestingly, these same arguments were also used against further NATO support (three times), as some MPs noted the Ukraine’s position within international law, and their lack of both NATO and EU membership: ‘before we act, the collateral damage needs to be assessed [...] Ukraine is not a member of NATO or the EU.’ (56e vergadering, 2022)

Closely following behind the logic of appropriateness frame, is the frame of shared European identity and solidarity, with a total of fourteen observations. Those MPs who used this frame to support further NATO action noted times of war called for European solidarity and noted the importance of further integrating Ukraine into the European community: ‘Putin fears a free European Ukraine, making this at the core a European conflict’ (56e vergadering, 2022). On the other side of things, MPs who used this frame to be against NATO action noted the EU referendum from 2014, as well as Ukraine’s close ties to Russia to deteriorate the image of Ukraine as a European country. As one MP (59e vergadering, 2022) notes, an integration treaty that forced Ukraine to follow European legislation led to high tensions in Ukraine. He also notes that Ukraine means ‘border country’ and is partly Europe-oriented and partly Russia-oriented.

Right behind this frame followed the frame of the material net positive or absolute gains the Netherlands does or does not get from NATO membership and increased NATO support, with a total of twelve observations. Interestingly, this frame was the most divided in its use. It was still used more often to garner NATO support rather than be against it, but only by a small margin of seven versus six. MPs who argued for further investments into NATO argued the importance of strengthening NATO outer borders to avoid a conflict ever reaching the Netherlands: ‘I think you best protect the Netherlands through a defence of the eastern flank of Europe’ (59e vergadering, 2022). MPs who argued against further investments used one of two arguments. One of these was that they argued the Netherlands gained more from maintaining the possibility to defend our own borders alone: ‘...because it could spread over Europe entirely. [...] Do we then still have enough air defence in the Netherlands to protect vital infrastructure?’ (59e vergadering, 2022). The other was that they noted further investments would not result in higher gains, as NATO already invests the tenfold into defence compared to Russia.

Moving on to the less frequently used frames, we have democratic values and humanitarianism, both with six observations. The democratic values frame is somewhat related to that of European identity, as democracy is valued in both the EU and NATO (Fierke & Wiener, 1999). This frame was only ever used to promote NATO support. The democratic values were used in two ways. For one, it was used in relation to NATO as a values community with democracy as one of its main pillars: “‘the western world’ is not only a geographical denotation, but also a culture concept of democracy, freedom, and human rights. That is why the transatlantic relationship is so vital.’ (63e vergadering, 2022). It was also used in relation to democratic norms Ukraine shares with the Netherlands: ‘It [Ukraine] is part of our values community. It might not be a perfectly functioning democracy, but its rule of law and democracy function significantly better than Russia’s.’ (59e vergadering, 2022). The humanitarianism frame on the other hand, was used both for and against NATO support. On the pro-NATO side, the argument typically followed the lines of a civilian casualties as the problem and strengthening Ukraine with NATO-member state weaponry as the solution: ‘Neutrality will neither stop violence nor protect the Netherlands. We, as Europe and NATO, need to stop Putin, and therefore we [the Netherlands] will contribute.’ (59e vergadering, 2022). On the other hand, those against support noted the additional casualties that could be caused by sending more weaponry to the conflict as well as further escalation of the conflict in general and the additional civilian casualties related to it: ‘If you send 200 stingers to Ukraine, people will die over there.’ (59e vergadering, 2022). One possible explanation for the low number observations in this category could be that humanitarianism is mostly discussed in terms of humanitarian aid. Humanitarian aid was mentioned often in debates, but mostly in relation to organisation other than NATO: ‘The Netherlands offers support to international humanitarian organisations who do everything they can to get aid to the people who need it. [...] Of course, this also happens through the UN and the Red Cross, as previously explained.’ (63e vergadering, 2022)

Lastly, two frames were never used in relation to NATO support. Geographic proximity was mentioned in terms of the non-material increased threat related to a conflict close by, but not in relation to the material frame of lower costs related to supplying goods: ‘Ukraine is, as was mentioned this morning, approximately as far away as Madrid is or even closer by’ (59e vergadering). Additionally, geographic proximity was mentioned as an argument for lesser reliance on the US of European NATO member states, but this was not directly related to the Russia-Ukraine war: ‘Personally, I think the strategic autonomy of Europe should be a

priority. Why? Because then we can operate independently from the US, whom we still strongly lean on in terms of NATO' (59e vergadering, 2022). The other frame that was never used by MPs is that of the economic impacts of the conflict. Economic impacts were often discussed in relation to its effects on Dutch civilians, but this was never related to NATO. Arguments here included things like sanctions and gas prices. One MP notes, for example, in relation to sanction and gas prices: 'The Dutch commoner is going to suffer the consequences of these sanctions, in particular in his personal finances and his gas- and energy bills.' (56e vergadering). This follows the findings of previous research on the topic, which had shown no relation between the economic status of a country and its support for NATO (Pavličková & Bartoszewicz, 2020; Sandler & Shimizu, 2014). Furthermore, this shows that at material incentives overall are strongly outweighed by non-material incentives when it comes to increasing NATO support (see Figure 2).

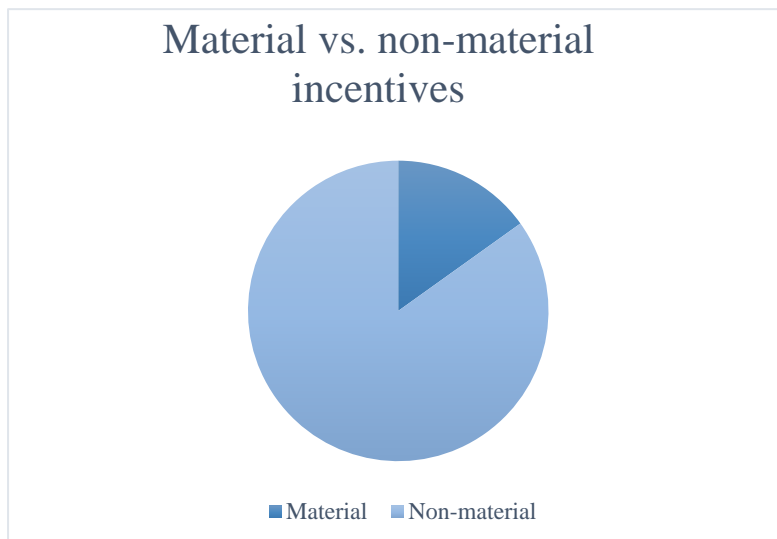

Figure 2

Analysis of the results

Based on the existing literature, two main hypotheses were formed at the start of this research. The first of these was that shared value-based norms to a country under attack would increase support for NATO in member states. This hypothesis was divided into two sub-hypotheses. Firstly, the expectation was that shared European identity would increase support for NATO. This hypothesis finds quite a bit of support, because although it was not the most often used frame, it was still used quite frequently. Secondly, the expectation was that the shared democratic norms between a country under attack and NATO member states would increase support for NATO in member states. This hypothesis finds less support than the previous hypothesis since the shared democratic norms were only used on a few

occasions to support NATO. There could be several explanations for this, all of which would require additional research. One explanation for this could be that Ukraine is not viewed as a fully democratic country, and therefore the invasion is not as strongly seen as an invasion of the democratic values. For example, in relation to Ukraine's EU membership one MP notes: 'there are several criteria which a country needs to meet. These concern democracy, corruption, and the rule of law. Ukraine does not meet these criteria by a long shot.' (59e vergadering). Prior to outbreak of war, Ukraine scored a 39/100 on the Freedom House Democracy Scale in 2021, which Freedom House describes as hybrid/transitional. Especially compared to the Netherlands, which scores a 98/100 on the Global Freedom Scale in 2021, this is quite a big gap and may partially explain the lack of use of this framework. It might also be a sign of the internal divisions within NATO as some other member states do score similarly to Ukraine, such as Albania (46/100), Hungary (45/100) and Montenegro (46/100) (Freedom House, 2022). The other explanation would be that the effect of shared democratic values is not as strong as expected, but further research on this specific hypothesis would be necessary to rule it out fully.

The second main hypothesis for this research was that rights-based norms would increase support for NATO in member states. This hypothesis was also subdivided into two smaller hypotheses. Firstly, it was expected that the norms of logic of appropriateness and international law would increase support for NATO. As mentioned previously, the logic of appropriateness was used frequently to gain support for NATO action. Often times, MPs wished to support NATO on the reasoning that the Netherlands had agreed to do so. Additionally, the adherence to international law was found to be important. This not only resulted in support for NATO action, but also in support for guidance offered to Ukraine by the Netherlands in convicting Russian war crimes. These observations were not counted as support for NATO action, but an interesting finding, nonetheless. As for the second subcategory, there is not enough evidence to confirm this hypothesis that humanitarianism as a shared norm increases support for NATO in member states. The data, however, suggests this is not because humanitarianism is seen as an unimportant issue, rather the connection to NATO may not be the most logical one for MPs. As mentioned in the descriptive part, humanitarianism was often discussed in terms of humanitarian aid, which the Netherlands would provide bilaterally. NATO, at its core, is a military-political organisation, and not humanitarian organisation. In relation to NATO, the disagreement was not on if civilian casualties should be avoided, but more on how this should be done. Some argued NATO

support would help resolve the war more quickly, others argued it would only further escalate the situation.

Finally, the analysis shows that threat perception was the most often used frame by MPs. The war in Ukraine was viewed as a wake-up call and was also used by MPs to push their existing military views: ‘The SGP is content with the resolution on the NATO-norm that passed last week, but we have been working on a bill concerning this for the last few months. Because of the war in Ukraine, we would now like to accelerate its submission.’ (59e vergadering). This finding is in line with results shown in past quantitative research (Pavličková & Bartoszewicz, 2020). Although it is not in line with the hypotheses for this research, it does show that this finding still holds true for qualitative research.

Discussion & Limitations

The findings of this analysis also call for a reconsideration of the theoretical framework of this research. The theoretical framework used evidence of shared norms increasing support in the EU as theoretical expectation for a similar effect in NATO. The analysis has shown that although shared norms play a role in incentivising burden sharing, it only plays a role to a certain degree. The similarities between NATO and the EU might therefore not be as strong as expected. Decision-making in either organisation, for example, works quite different. NATO Allies are free to choose how they invest in their militaries, whereas the EU has one collective response (NATO, 2023b; Bosse, 2022). Furthermore, the EU is arguably more Europe-focussed than NATO is, which could lead to European identity being viewed as more important in the EU than in NATO (Fierke & Wiener, 1999).

The analysis did also reveal some limitations. Firstly, it should be noted that a lot of time in plenary debates in the House of Representatives in the Netherlands is spent on asking for clarifications on statements made by ministers, repeating questions multiple times, and other topics that are not directly relevant to the research question. Analysing all debates in detail had as a consequence that less debates could be analysed in total. This is still outweighed by the fact that it allows for a more critical analysis. As briefly mentioned previously, often the frames were used on Ukraine or on NATO, but not on the nexus between the two. As this is what the research question is about, these cannot be and were not counted. To add some more perspective to this, I would like to point out that between the debates, the distribution of the number of observations in each category share some similarities, although the two debates on the defence budget for 2023 vary a bit more from the other three (see Figure 3). This is likely

because the debate did not directly concern the situation in Ukraine. The level of similarity does increase the chance of the found results remaining consistent even if more debates were analysed.

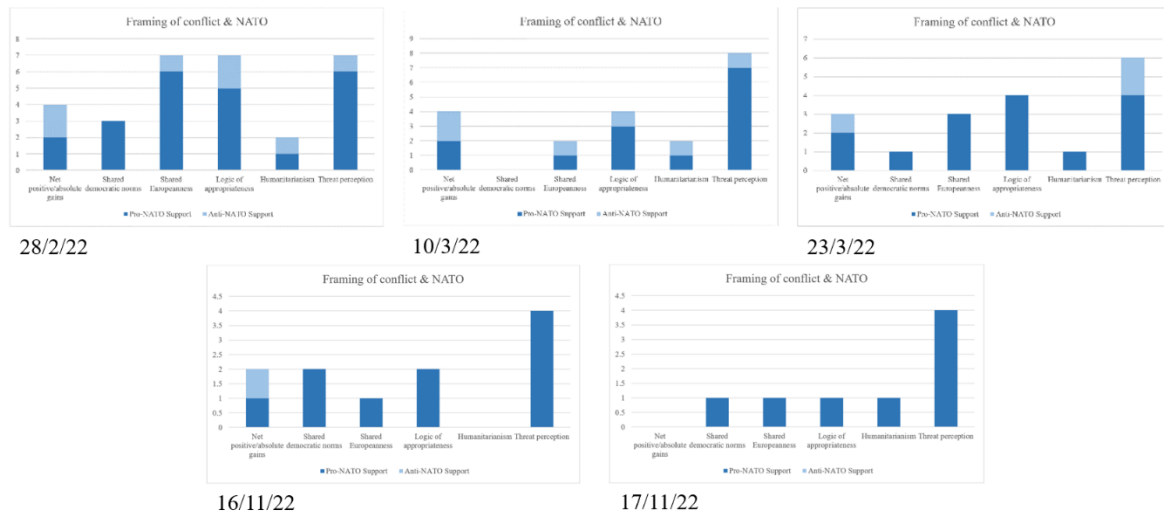

Figure 3

Another limitation is the effects of party identification on support for increased military spending and military intervention. Wagner (2020) has shown in his research that this affects framing used by MPs. Left-wing parties tend to oppose military interventions and increased defence spending, as they find money is better spent on welfare state institutions. Right-wing parties on the other hand are more inclined to a ‘deterrence’ model of international politics and value military honour more. Their view of community is also often on the national rather than the international level, supporting their feelings of self-help (Wagner, 2020). This effect was also visible in the debates analysed here. A left-wing MP noted on defence spending and NATO: ‘We’re already much stronger than Russia, yet you say: increase spending. You could also say: let’s work together more efficiently.’ (56e vergadering, 2022) A right-wing MP on the other hand noted: ‘Our armed forces need to be ready, now and in the future, to deter new threats.’ (56e vergadering, 2022)

Lastly, it is noteworthy that although Article 100 obliges the government to inform parliament, if there is compelling reason to do so, this might happen after the fact. Furthermore, in some cases not all reasonings can be shared publicly as they may have negative impact on the Netherlands’ international position (Wessels, 2008, pp. 146-147). In that case, reasonings are shared in secret committees. This overall leads to less insight into the decisions made, and the reasoning behind them. A good example of this is the types of

weaponry shipped to Ukraine. This was deemed a confidential matter, and although the House of Representatives is informed confidentially, no debates can be done on this topic publicly. It does not make the findings of this research suddenly not true. It simply means that the considerations might be more profound than expressed in parliamentary debates.

Conclusion

This thesis explored the relation between shared norms with a country under attack and NATO support. The hypothesis was that shared norms with a country under attack would incentivise member states to increase NATO support. Shared norms were subdivided into two categories: value-based norms, which included shared European identity and democratic norms, and rights-based norms, which included the logic of appropriateness and humanitarianism (Sjursen & Rosén, 2016). To explore this, a discourse analysis of the frames used in parliamentary debates in the Netherlands on the Russia-Ukraine war and NATO was conducted. Decision-making on NATO support is a political process and analysing the frames used by members of parliament reveals why they do or do not support NATO (Zyla, 2016a). The analysis revealed that although both value-based and rights-based norms were used as frames, threat perception was most often used by members of parliament to promote further NATO support. Out of the value-based norms hypotheses, shared European identity was a relatively frequently used frame, but democratic values were only used a few times as a frame. This hypothesis therefore finds some level of support. Out of the rights-based norms hypotheses, the logic of appropriateness was an often-used frame, but humanitarianism frame was only used a few times. This means that this hypothesis also found some degree of support. This means that shared norms as a whole cannot be confirmed to influence NATO support but shared European identity and logic of appropriateness do play a significant role in increasing NATO support. However, in line with past research, threat perception was found to still be the most influential in increasing NATO support (Pavličková & Bartoszewicz, 2020). This research has contributed to the existing literature in two ways. Firstly, as George and Sandler (2022), free riding remains a big issue in NATO to this day. As Sandler (1998) has stated in his research, a good balance between nation-specific and general benefits can improve provision of public goods. Better insights into how states are incentivised not to free ride are therefore beneficial to NATO's survival. Secondly, although it was not a hypothesis, this research has shown that the notion of threat perception as an important incentive still holds true in qualitative research.

As NATO is a diverse mix of countries, applicability to all NATO member states is a challenge. The Netherlands as a case selection is therefore a limitation of this research, but this would have been the case for all member states in the case selection. The field could potentially benefit from comparative research on the effects of shared norms in other member states. This research could explore how the results might be different for states that hold a

different position either in NATO – such as the United States – or towards Ukraine, such as eastern European member states like Poland or the Baltic states. Research on incentives for NATO support is important, as NATO remains to this day an important asset for many member states.

Bibliography

23^e vergadering (2022, November 16) *Tweede Kamer*.

https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/2022-2023/23

24^e vergadering (2022, November 17) *Tweede Kamer*.

https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/2022-2023/24

63^e vergadering (2022, March 23) *Tweede Kamer*.

https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/2021-2022/63

59e vergadering (2022, March 10) *Tweede Kamer*.

https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/2021-2022/59

56e vergadering (2022, February 28) *Tweede Kamer*.

https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/2021-2022/56

Béraud-Sudreau, L. & Giegerich, B. (2019) NATO Defence Spending and European Threat Perceptions. In The International Institute for Strategic Studies (Ed), *Survival* (22 pages). Routledge.

Bosse, G. (2022) Values, rights, and changing interests: The EU's response to the war against Ukraine and the responsibility to protect Europeans. *Contemporary Security Policy*, 43(3), 521-546. <https://doi.org/10.1080/13523260.2022.2099713>

Center for Strategic and International Studies (2022, April 22) *Russia's War in Ukraine: Identity, History, and Conflict*. Retrieved December 15, 2023, from <https://www.csis.org/analysis/russias-war-ukraine-identity-history-and-conflict>

Council on Foreign Relations (2023, February 14) *Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia*. Retrieved December 15, 2023, from <https://www.cfr.org/background/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia>

Delanty, G. (2004) Is There a European Identity? *Global Dialogue*, 5(3/4), 76-86.

Demirsu, I. (2017) Counter-terrorism and the Prospects of Human Rights (1st ed.). Palgrave Macmillan Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-50802-3>

Duffield, J. S. (1996) "The North Atlantic Treaty Organization: Alliance Theory." In N. Woods (ed.), *Explaining International Relations since 1945* (337-54). Oxford: Oxford University Press

- Epstein, R. A. (2006) Nato Enlargement and the Spread of Democracy: Evidence and Expectations. *Security Studies*, 14(1), 63-105.
<https://doi.org/10.1080/09636410591002509>
- Farrell, T. (2002) Constructivist Security Studies: Portrait of a Research Program. *International Studies Review*, 4(1), 49-72. <https://www.jstor.org/stable/3186274>
- Fierke, K. M. & Wiener, A. (1999) Constructing institutional interests: EU and NATO enlargement. *Journal of European Public Policy*, 6(5), 721-742.
<https://doi.org/10.1080/135017699343342>
- Freedom House (2023) *Countries and Territories*.
<https://freedomhouse.org/countries/nations-transit/scores>
- George, J. & Sandler, T. (2022) NATO defense demand, free riding, and the Russo-Ukrainian war in 2022. *Journal of Industrial and Business Economics*, 49(1), 783-806.
<https://doi.org/10.1007/s40812-022-00228-y>
- Halperin, S. & Heath, O. (2020) *Political Research: Methods and Practical Skills* (3rd ed). Oxford University Press.
- Handler, H. (2022) Crisis-tested Europe – Solidarity with Ukraine spurs European identity. *The European Finance and Money Forum*, 2022(268).
https://www.suerf.org/docx/f_2500b54c506f6f5058a1fd05cdbeaa94_41879_suerf.pdf
- Hartley, K. & Sandler, T. (1999) NATO Burden-Sharing: Past and Future. *Journal of Peace Research*, 36(6), 665-680. <https://doi.org/10.1177/0022343399036006004>
- Jakobsen, J. (2018) Is European NATO really free-riding? Patterns of material and non-material burden-sharing after the Cold War. *European Security*, 27(4), 490-514.
<https://doi.org/10.1080/09662839.2018.1515072>
- Joyce, K.A. & Braitwaithe, A. (2013) Geographic proximity and third-party joiners in militarized interstate disputes, *Journal of Peace Research*, 50(5), 595-608.
<https://doi.org/10.1177/0022343313489587>
- Kaplan, L. S. (1954) NATO and Its Commentators: The First Five Years. *International Organisation*, 8(4), 447-467. <https://doi.org/10.1017/S0020818300007463>

- Khanna, J., Sandler, T. & Shimizu, H. (1998) Sharing the Financial Burden for U.N. and NATO Peacekeeping, 1976-1996. *Journal of Conflict Resolution*, 42(2), 176-195. <https://doi.org/10.1177/0022002798042002003>
- Klamm, C., Rehbein, I. & Ponzetto, S. P. (2022, June 20) FrameASt: A Framework for Second-level Agenda Setting in Parliamentary Debates through the Lens of Comparative Agenda Topics [Paper presentation]. LREC 2022, Marseille, France. <https://madoc.bib.uni-mannheim.de/62549/1/2022.parlaclarinii-1.13.pdf>
- Kuperman, A. J. (2013) A Model Humanitarian Intervention? Reassessing NATO's Libya Campaign. *International Security*, 38(1), https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00126.
- Larik, J. (2013). Arma fero, ergo sum? The European Union, NATO and the Quest for 'European Identity'. In *The European Union's Emerging International Identity* (pp. 43-71). Brill Nijhoff.
- Lock, E. (2010) Refining strategic culture: return of the second generation. *Review of International Studies*, 36(3), 685-708. <https://doi.org/10.1017/S0260210510000276>
- Lucarelli, S. (2000) Peace and Democracy: The Rediscovered Link, The EU, NATO and the European System of Liberal-Democratic Security Communities. *NATO Euro-Atlantic Partnership Council*. https://www.researchgate.net/profile/Sonia-Lucarelli/publication/242159640_PEACE_AND_DEMOCRACY_THE_REDISCOVERED_LINK_THE_EU_NATO_and_the_European_System_of_Liberal-Democratic_Security_Communities/links/54d3733d0cf2b0c6146d8b95/PEACE-AND-DEMOCRACY-THE-REDISCOVERED-LINK-THE-EU-NATO-and-the-European-System-of-Liberal-Democratic-Security-Communities.pdf
- March, J. G. & Olsen, J. P. (2013) The Logic of Appropriateness. In R. Goodin (Ed.), *The Oxford Handbook of Political Science* (pp. 478-497). Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199604456.013.0024>
- Minesashvili, S. (2020) European identity discourses in the contested neighborhood of Europe and Russia: The case of Ukraine [Discussion paper]. *Institution for European Integration*, 20(2). <http://hdl.handle.net/10419/224926>

- Murdoch, J. C. & Sandler, T. (1982) A Theoretical and Empirical Analysis of NATO. *Journal of Conflict Resolution*, 26(2), 237-263.
<https://doi.org/10.1177/0022002782026002003op>
- NATO (2022a, September 2) *Founding Treaty*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67656.htm
- NATO (2023a, June 8) *NATO member countries*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm
- NATO (2022b, July 18) *Strategic Concepts*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm
- NATO (2023b, September 27) *Funding NATO*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm
- NATO (2023c, September 27) *Defence expenditures and NATO's 2% guideline*.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49198.htm
- Olson, M. & Zeckhauser, R. (1966) An Economic Theory of Alliances. *Review of Economics and Statistics*, 48(3), 266-279. <https://doi.org/10.2307/1927082>
- Oneal, J. R. & Elrod, M. A. (1989) NATO Burden Sharing and the Forces of Change. *International Studies Quarterly*, 33(4), 435-456. <https://doi.org/10.2307/2600521>
- Oneal, J. R. (1990a) Testing the Theory of Collective Action: Nato Defense Burdens, 1950-1984. *Journal of Conflict Resolution*, 34(3), 426-448.
<https://doi.org/10.1177/0022002790034003003>
- Oneal, J. R. (1990b) The theory of collective action and burden sharing in NATO. *International Organization*, 44(3), 379-402.
<https://doi.org/10.1017/S0020818300035335>
- Ostrom, E. (2003) How types of goods and property rights jointly affect collective action. *Journal of Theoretical Politics*, 4(3), 239-270.
<https://doi.org/10.1177/0951692803015003002>
- Pavličková, K. & Bartoszewicz, M. G. (2020) To free or not to free (ride): a comparative analysis of the NATO burden-sharing in the Czech Republic and Lithuania. *Defense & Security Analysis*, 36(3), 335-351. <https://doi.org/10.1080/14751798.2020.1790810>

- Pedersen, R. B., Ohrt, A. & Svendsen, G. T. (2023) Free riding in NATO after the Rise of Russia: cost sharing, free riding and selective incentives in NATO from 2009 to 2019. *Journal of Transatlantic Studies*, 21, 54-72. <https://doi.org/10.1057/s42738-023-00109-9>
- Reiter, D. (2001) Why NATO Enlargement Does Not Spread Democracy. *International Security*, 25(4). <https://www.jstor.org/stable/3092133>
- Ringsmose, J. (2010) NATO Burden-Sharing Redux: Continuity and Change after the Cold War. *Contemporary Security Policy*, 31(2), 319-338. <https://doi.org/10.1080/13523260.2010.491391>
- Samokhvalov, V. (2007) Relations in the Russia-Ukraine-EU triangle: 'zero-sum game' or not? *Institute for Security Studies*, 3-38.
- Sandler, T. & Forbes, J. F. (1980) Burden Sharing, Strategy, and the Design of NATO. *Economic Inquiry*, 18(3), 425-444. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.1980.tb00588.x>
- Sandler, T. (1998). Global and regional public goods: a prognosis for collective action. *Fiscal studies*, 19(3), 221-247. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5890.1998.tb00286.x>
- Sandler, T. & Shimizu, H. (2014) NATO Burden Sharing 1999–2010: An Altered Alliance. *Foreign Policy Analysis*, 10(1), 43-60. <https://doi.org/10.1111/j.1743-8594.2012.00192.x>
- Sjursen, H. & Rosén, G. (2016) Arguing Sanctions. On the EU's Response to the Crisis in Ukraine. *Journal of Common Market Studies*, 55(1), 20-36. <https://doi.org/10.1111/jcms.12443>
- Shimizu, H. & Sandler, T. (2002) Peacekeeping and Burden-sharing, 1994-2000. *Journal of Peace Research*, 39(6), 651-668. <https://doi.org/10.1177/0022343302039006001>
- Thielemann, E. R. (2003) Between Interests and Norms: Explaining Burden-Sharing in the European Union. *Journal of Refugee Studies*, 16(3), 253-273. <https://doi.org/10.1093/jrs/16.3.253>
- Tweede Kamer (nd) *The House of Representatives at work*. <https://www.houseofrepresentatives.nl/how-parliament-works/house-representatives-work>

- Wagner, W. (2020) *The Democratic Politics of Military Interventions: Political Parties, Contestation, and Decisions to Use Force Abroad*. Oxford University Press. DOI: 10.1093/oso/9780198846796.001.0001
- Waterman, H., Zagorcheva, D. & Reiter, D. (2001) NATO and Democracy. *International Security*, 26(3), 221-235. <https://www.jstor.org/stable/3092095>
- Weingast, B. R. (1995) A Rational Choice Perspective on the Role of Ideas: Shared Belief Systems and State Sovereignty in International Cooperation. *Politics & Society*, 23(4). <https://doi.org/10.1177/0032329295023004003>
- Wessels, R. A. (2008) The Netherlands and NATO. In Juha Rainne (Ed.), *Legal Implications of NATO Membership* (pp. 137-161). <https://ramseswessel.eu/.cm4all/mediadb/wessel53.pdf>
- Whitman, J. (2000) The Kosovo Refugee Crisis: NATO's humanitarianism versus human rights. *The International Journal of Human Rights*, 4(3/4), 164-183. <https://doi.org/10.1080/13642980008406898>
- Worldbank (2023) *Military Expenditure (% of GDP) – Netherlands*. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?amp%3Blocations=NL&amp%3Bstart=1960&end=2020&locations=NL>
- Zyla, B. (2016a) Who is keeping the peace and who is free-riding? NATO middle powers and Burden Sharing, 1995–2001. *International politics*, 53(3), 303-323. doi:10.1057/ip.2016.
- Zyla, B. (2016b) NATO Burden Sharing: A New Research Agenda. *Journal of International Organization Studies*, 7(2), 6-22. https://journal-iostudies.org/sites/default/files/2020-01/JIOS_Fall2016_Zyla-NATO_0.pdf
- Zyla, B. (2018) Transatlantic burden sharing: suggesting a new research agenda. *European Security*, 27(4), 515-535. <https://doi.org/10.1080/09662839.2018.1552142>

Appendix A: Tables

Coding scheme (highlighting colours)

	Variable	Indicators
Material	Geographic proximity frame (Joyce & Braitwaithe, 2013)	MP relates the geographic proximity of the conflict to the Netherlands as (lack of) incentive to support NATO
	Individual material net positive or absolute gains frame (Pedersen, Ohrt, Svendsen, 2023)	MP emphasises the existence or lack of gains the Netherlands receives from further NATO support in relation to the conflict
	Economic impacts of intervention frame (Semetko & Valkenburg, 2003)	MP focuses on the economic consequences Dutch support for NATO on the conflict may cause
Non-material	Shared democratic norms frame (Zyla, 2016; Thielemann, 2003; Bosse, 2022)	MP frames action in terms of the democratic norms Ukraine shares with the Netherlands as motivation or lack thereof to support NATO
	Shared European norms (Bosse, 2022)	MP frames action in terms of the shared European identity or solidarity between Ukraine and the Netherlands to promote or oppose NATO support

	Logic of appropriateness norm frame (Zyla, 2016; Wagner, 2020)	MP frames action in terms of adhering to internationally agreed upon rules, such as the NATO charter or international law, including the right to self-defence
	Humanitarianism norm frame (Wagner, 2020)	MP emphasises the humanitarian consequences of intervention, and the increase or decrease of lives lost if the Netherlands supports NATO
	Threat perception frame (Béraud-Sudreau & Giegerich, 2019; Joyce & Braitwaite, 2013)	MP notes the increased or decreased threats to Dutch security associated with the conflict, and the need or lack thereof to support NATO because of it

Observations

Totals

Category	Pro-NATO-support	Anti-NATO support	Total
Geographic proximity			
Individual material net positive or absolute gains frame	7	6	13

Economic impacts of intervention			
Shared democratic norms	6		6
Shared Europeanness	12	2	14
Logic of appropriateness norm	15	3	18
Humanitarianism norm	4	2	6
Threat perception	25	4	29

28/2/2022

Category	Pro-NATO support	Anti-NATO support	Total
Geographic proximity			
Individual material net positive or absolute gains frame	2	2	3
Economic impacts of intervention			
Shared democratic norms	3		3
Shared Europeanness	6	1	7
Logic of appropriateness norm	5	2	7
Humanitarianism norm	1	1	2
Threat perception	6	1	7

10/3/2022

Category	Pro-NATO Support	Anti-NATO Support	Total
Geographic proximity			
Individual material net positive or absolute gains frame	2	2	4

Economic impacts of intervention			
Shared democratic norms			
Shared Europeanness	1	1	2
Logic of appropriateness norm	3	1	4
Humanitarianism norm	1	1	2
Threat perception	7	1	8

23/3/2022

Category	Pro-NATO Support	Anti-NATO Support	Total
Geographic proximity			
Individual material net positive or absolute gains frame	2	1	3
Economic impacts of intervention			
Shared democratic norms	1		1
Shared Europeanness	3		3
Logic of appropriateness norm	4		4
Humanitarianism norm	1		1
Threat perception	4	2	6

16/11/2022

Category	Pro-NATO Support	Anti-NATO Support	Total
Geographic proximity			
Individual material net positive or absolute gains frame	1	1	2

Economic impacts of intervention			
Shared democratic norms	2		2
Shared Europeanness	1		1
Logic of appropriateness norm	2		2
Humanitarianism norm			
Threat perception	4		3

17/11/2022

Category	Pro-NATO Support	Anti-NATO Support	Total
Geographic proximity			
Individual material net positive or absolute gains frame			
Economic impacts of intervention			
Shared democratic norms	1		1
Shared Europeanness	1		1
Logic of appropriateness norm	1		1
Humanitarianism norm	1		1
Threat perception	4		4

Appendix B: Textual Debate Data

10/3/2022 – Recent developments in Ukraine (Actuele ontwikkelingen in Oekraïne)

De heer **Jasper van Dijk** (SP):

Dank, voorzitter. Twee weken duurt de verschrikkelijke oorlog in Oekraïne nu. Poetin opereert meedogenloos en deinst nergens voor terug. Hij bombardeert zelfs een kindziekenhuis. Ook kerncentrales worden beschoten. Het is levensgevaarlijk. Het aantal slachtoffers en vluchtelingen neemt snel toe.

Als statement tegen de oorlog organiseerden wij zaterdag, onder andere met de Partij voor de Dieren, een manifestatie tegen de oorlog. We hadden Ina uit Oekraïne en Svetlana uit Rusland op het podium. Ze zeiden: hoe harder Poetin aanvalt, hoe steviger wij elkaar vasthouden. Dat was ongelooflijk krachtig en versterkt het feit dat dit geen oorlog is van de Russische bevolking, maar van Poetin. Zoals altijd in een oorlog, regelt de elite zijn zaakjes wel. De bevolking mag bloeden. Alle inspanning moet er dus op gericht zijn om aan deze waanzin snel een einde te maken.

Vanmiddag waren er in Turkije onderhandelingen tussen de ministers van Buitenlandse Zaken van Oekraïne en Rusland. Volgens de media is er weinig uit gekomen. Mijn vraag: staan er nieuwe gesprekken gepland? Zijn er aanknopingspunten die wijzen richting een staakt-het-vuren? Welke bijdrage kan de internationale gemeenschap, de Verenigde Naties, leveren om dit proces te faciliteren? Graag een reactie.

Voorzitter. Er zijn stevige sancties ingezet tegen de Russische elite, en dat is goed. Hopelijk verhoogt het de druk op het Kremlin. Tegelijkertijd zien we dat die Russische oligarchen sluiptwegen vinden om te ontkomen aan die sancties. Zie bijvoorbeeld Nieuwsuur gisteren. De elite regelt voor zichzelf een Europees paspoort en ontkomt vervolgens aan de maatregelen. Wat valt hiertegen te doen? Hoe staat het met de aanpak van de Zuidas? Wat ons betreft krijgt u groen licht om de Russische elite hard aan te pakken. Pak hun brievenbusfirma's aan, maar ook hun vastgoed en hun jachten. Plaats vluchtelingen in hun villa's en transformeer de Zuidas in een sociale volkswijk. Onze zegen heeft u.

Voorzitter. Sancties zijn goed, maar de naleving is minstens zo belangrijk. Het valt ons op dat het ontbreekt aan capaciteit voor de naleving van die sancties. Kan de regering daar wat meer over zeggen? Is het misschien een idee om een speciaal team op te richten dat zich nu echt gaat richten op de naleving van die sancties, zodat die oligarchen echt worden aangepakt?

Voorzitter. De steun voor Oekraïne is heel belangrijk. We moeten wel oppassen dat onze hulp niet leidt tot escalatie. Een directe confrontatie tussen de NAVO en Rusland kan fataal zijn. Daarom zijn we geen voorstander van directe militaire inmenging, bijvoorbeeld via een no-flyzone. Deelt de regering die mening?

Wapenleveringen vanuit Nederland worden voortaan vertrouwelijk meegedeeld, zegt de minister van Defensie. Dat is zorgwekkend, want het parlement mag er niet over spreken. Hoe kunnen we daar nog toezicht op houden, inclusief een open debat?

Voorzitter. Dan over de gevolgen van de oorlog voor Nederland. We zien enorme prijsstijgingen, bijvoorbeeld van gas en olie. Met name de lage inkomens zijn het slachtoffer. Daarom zeggen wij: zorg voor compensatie en schaf de energiebelasting af. Ten aanzien van vluchtelingen zien we een enorme eensgezindheid. Acht op de tien Nederlanders steunt een ruimhartige opvang; hartstikke goed. Waarschijnlijk gaat het lang duren, dus is het zaak om voor duurzame opvang te zorgen, niet alleen in de arme wijken, maar ook in de rijke wijken. Graag een reactie.

[...]

De heer **Brekelmans** (VVD):

Ik zeg niet dat die deal gemaakt had moeten worden. Er is een argumentatie waarom hij niet is doorgegaan. Er waren verschillende signalen. Er waren momenten waarop het leek dat Polen het wel wilde en de Verenigde Staten niet en vice versa. Er waren momenten dat Polen zei het niet te willen en de Verenigde Staten zei erover in gesprek te zijn. Wanneer we bij de inzet van defensieve wapens, die duidelijk niet bedoeld zijn om Rusland aan te vallen, de logica gebruiken dat het Rusland mogelijk kan provoceren en dat we het daarom niet doen, dan is het heel moeilijk om vast te stellen waar de grens dan precies ligt. Poetin en Rusland grijpen namelijk alles aan om te zeggen dat ze geprovoceerd en geïntimideerd worden. Ik vind dat dus een ongelukkige argumentatie. Volgens mij kunnen we daar niet goed mee uit de voeten. Het tweede argument was dat dit niet de meest effectieve manier is om Oekraïne te verdedigen en dat daar ook andere luchtafweersystemen en wapens voor gebruikt kunnen worden. Dat vind ik een veel betere argumentatie. Maar goed, er is toe besloten om het niet te doen. Ik zeg dus niet dat dat nu wel moet gebeuren, maar ik heb gezegd dat ik het zou hebben gesteund als de Verenigde Staten, Polen of andere NAVO-lidstaten daartoe zouden hebben besloten.

[...]

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Zo was het debat niet bedoeld, maar ik denk toch dat ik met de heer Van Haga een kleine geschiedenisstoer moet maken. Er is door verschillende partijen ongelofelijk lang bezuinigd op de Nederlandse krijgsmacht, maar de knak van bezuinigen op naar investeren in de krijgsmacht is in 2013 ingezet. Die is ingezet dankzij het goede werk van de SGP, de ChristenUnie en D66. Het eerstvolgende kabinet daarna, waar ook D66 onderdeel van was, zorgde voor een significante investering in Defensie. Ook dit kabinet doet opnieuw een significante investering in Defensie. Ik weet dus niet zo goed waar de heer Van Haga dat beeld vandaan haalt. Ik kan me het volgende voorstellen. Er zijn partijen die de afgelopen tijd hebben gezegd: die Europese samenwerking moeten we vooral niet doen. Daar moeten we het over gaan hebben, want dat moeten we zeker wel doen. We hebben namelijk maar tot de volgende Amerikaanse presidentsverkiezingen om ervoor te zorgen dat wij ons eigen zaakje op orde hebben, dat wij onze eigen grenzen kunnen beschermen en dat wij ons eigen grondgebied kunnen veiligstellen van de vijandigheden die wij nu tegenover ons gesteld zien.

[...]

De heer **Kuzu** (DENK):

Voorzitter. Zoals gebruikelijk op dit onderwerp voer ik het woord mede namens de Fractie Den Haan.

Voorzitter. Terwijl wij nu met elkaar spreken, worden mensen in Oekraïne bestookt met bommen. Daarom voelt dit debat ook een beetje wrang, net als alle eerdere debatten hierover trouwens. In Oekraïense straten, bunkers en steden vechten mensen momenteel voor hun leven. Oekraïense vrouwen moeten bevallen in metrostations en kelders, zonder enige medische hulp. Ook kinderen ontkomen niet aan deze bloedige oorlog. Gisteren werd er in Marioepol nog een kinderziekenhuis en kraamkliniek gebombardeerd. Volgens de burgemeester van die stad zijn er inmiddels 1.300 burgerslachtoffers gevallen. Zo wreed is Poetin. Zelensky spreekt zelfs van genocide.

Voorzitter. De burgerbevolking heeft hulp nodig. Deze onschuldige mensen moeten geëvacueerd kunnen worden. Ik vraag dan ook aan de minister wat de laatste stand van zaken is met betrekking tot de inzet op het realiseren van die humanitaire evacuatiecorridors. Kloppen de berichten dat Poetin alleen evacuatie toestaat naar Rusland en Belarus en dus niet naar het westen? Wat zijn tevens de inspanningen van het Nederlandse kabinet in internationaal verband om die evacuaties te laten plaatsvinden?

Voorzitter. Ten tweede, de onschuldige mensen in Oekraïne worden bestookt met clustermunitie. Tijdens het vorige debat heb ik daar ook een punt over gemaakt. De minister acht het zelfs zeer waarschijnlijk dat in de stad Kharkiv Russische strijdkrachten de verboden munitie hebben gebruikt. De daders van deze oorlogsmisdaden verdienen het dan ook dat hun misdaden bestraft worden. Ik wil de minister vragen of er ontwikkelingen zijn met betrekking tot de uitvoering van de motie van mij en collega Sjoerdsma om met gelijkgezinde landen te sturen op mechanismen als onafhankelijk onderzoek voor bewijsvergaring van internationale misdrijven, zoals illegaal wapengebruik en clustermunitie in Oekraïne.

Voorzitter. In de brief van de minister staat een opmerkelijk stuk: "Noch Rusland, noch Oekraïne is partij bij dit verdrag en het gebruik van deze wapens is voor hen dan ook niet in alle gevallen verboden." Dit gaat over het verdrag om clustermunitie te verbannen. Er staat letterlijk "niet in alle gevallen". Ik vraag mij af in welke gevallen het wel mag en in welke gevallen niet. Kunt u dat uitleggen?

Voorzitter. Ten derde verdienen Oekraïners het dat wij laten zien dat wij naast hen staan. Dat is de kant van internationale rechtvaardigheid. Al dagenlang horen wij vanuit Oekraïne een dringende oproep van Zelensky aan de NAVO: stel een no-flyzone in. Hiermee zouden veel burgerslachtoffers voorkomen kunnen worden. Toch moet ik constateren dat de NAVO Oekraïne niet wil verdedigen omdat ze bang is voor een derde wereldoorlog. Zitten we eigenlijk al niet in een derde wereldoorlog? De afspraken uit 1994, uit het Verdrag van Boedapest, blijken achteraf niets waard te zijn geweest. Het Verdrag verklaart dat de kernmachten — ik doel op de Verenigde Staten, Rusland, Groot-Brittannië en Frankrijk — de veiligheid en de soevereiniteit van Oekraïne garanderen. Niets blijkt minder waar.

Dan een laatste punt. Ik ben erg benieuwd naar de laatste stand van zaken met betrekking tot de MiG-29-straaljagers die Polen graag wil doneren aan Oekraïne. De Verenigde Staten hebben aangegeven dat ze dat niet willen. Is dat een NAVO-besluit of een Amerikaans besluit? Zouden we er niet op een andere manier voor kunnen zorgen dat die MiG-straaljagers terechtkomen in Oekraïne? Heeft de minister daar ideeën over?

Voorzitter. Tot slot vraag ik mij oprecht af waarom er een kunstmatig onderscheid wordt gemaakt tussen wapens die wij nu al leveren aan Oekraïne en hetgeen waar Zelensky om vraagt, zoals gevechtsvliegtuigen. Is daar een sluitende verklaring voor? Ik heb een heel lijstje gezien van allemaal wapens die we op dit moment aan het leveren zijn. Ik kan me voorstellen dat die straaljagers echt significant verschil kunnen maken. Niet het hele verschil, maar waarom leveren we het ene soort wapens wel en het andere soort niet? Ik vraag of daar een verklaring voor is.

Dank u wel.

[...]

De heer **Stoffer** (SGP):

Voorzitter. De oorlog in Oekraïne is alweer twee weken in volle gang. In die weken is Rusland letterlijk en figuurlijk grenzen overgegaan. Tientallen steden zijn verwoest, honderden mensen zijn gedood en miljoenen burgers zijn gevlucht. De schade loopt in de miljarden. De inspanningen moeten volgens de SGP nu gericht zijn op de-escalatie. Zo kunnen een nog grotere humanitaire ramp en mondiale voedselcrisis worden voorkomen. Zo is te vermijden dat de brand overslaat naar EU- of NAVO-grondgebied. Zo valt er tot vredesbesprekingen te komen die de Oekraïners echt recht doen.

Bij dat de-escaleren is het "hoe" uiteraard de grootste uitdaging. Als agressor is Poetin de eerstverantwoordelijke om het geweld te stoppen. De druk op hem moet zo groot mogelijk zijn. Ik moest denken aan het hoogtepunt van de Koude Oorlog: de Cubacrisis. Ook toen, in 1962, provoceerde Moskou een ander land met een vijandige daad. Zoals we weten toonde de Amerikaanse president Kennedy zich vastbesloten en bleef hij trouw aan de eigen waarden en aan de eigen veiligheid. Hij koos voor een proportionele confrontatie in de vorm van een zeeblokkade. Het is onze uitdaging om te zoeken naar de hedendaagse variant daarop. Wat de SGP betreft, moet zo'n blokkade bestaan uit gezamenlijke, maximale en bestendige financiële, economische, diplomatieke en defensief-militaire druk. Dan zal Poetin namelijk het meeste baat hebben bij vredesonderhandelingen. Mijn vragen aan de minister van Buitenlandse Zaken zijn dan ook de volgende. Beamt hij dat het EU-lidmaatschap in dit licht noodzakelijk noch opportuun is? Klopt het dat sancties ineffectief zijn zolang ook maar één Russische bank verbonden blijft met SWIFT en zo ja, wat doen we daaraan? Wat zijn de diplomatieke inspanningen voor een veilige humanitaire corridor uit de belegerde steden richting het westen en voor de preventie van mensenhandel onder Oekraïense vluchtelingen?

Voorzitter. Het is al vaker gezegd: de oorlog heeft ons wakker geschud uit onze militaire en geopolitieke winterslaap. Dit citaat van Poetin zelf bewijst dat een sterke krijgsmacht bittere noodzaak is. Het stamt uit zijn tijd bij de KGB-buitenpost in

Dresden. "Vergeet niet," zei Poetin, "dat slechts de evidente militaire superioriteit van het Westen de losgeslagen meesters in het Kremlin weer bij zinnen kan brengen." Die militaire superioriteit was en is voorlopig ver te zoeken in Europa, maar er wordt nu wel hard aan gewerkt. De SGP is blij met de vorige week aangenomen motie over de NAVO-norm, maar wij werkten de afgelopen maanden al aan een initiatiefwetsvoorstel hierover. Vanwege de Oekraïneoorlog gaan wij versneld over tot indiening daarvan. Ik richt me vandaag tot alle collega's: laten we nu ook echt de daad bij het woord voegen.

Voorzitter. Ik sluit af met twee aandachtspunten. Het eerste is dit. In welk jaar moet de gasimport uit Rusland zijn gestopt? Kiest het kabinet daartoe voor grotere gasvoorraden, langetermijncontracten en winning uit kleine velden?

Het tweede aandachtspunt: komt er een centraal steunpunt voor zowel Nederlanders die Oekraïners opvangen als voor Oekraïners die vragen hebben over visa en over toegang tot de arbeidsmarkt? Wanneer wordt hierover meer duidelijkheid verwacht?

Voorzitter, ik rond af. Gisteren vierden vele kerken biddag voor visserij, gewas en arbeid. Dat gebed blijft broodnodig, ook voor de vrede in Oekraïne, Europa en de rest van de wereld.

Dank u wel.

[...]

De heer **De Roon** (PVV):

Dank u wel, voorzitter. Oekraïense steden worden in puin geschoten. Vanmiddag kwam het bericht dat de tanks die oprukken naar Kiev al bij de voorsteden van Kiev zijn gesignaleerd. Miljoenen vluchtelingen zijn op drift en er hangt een donkere wolk boven onze economie. Er zijn steeds meer aanvallen waar de burgerbevolking het slachtoffer van wordt. Dat is buitengewoon schrijnend. De PVV veroordeelt dit opnieuw.

Kan de minister de berichtgeving bevestigen dat president Zelensky niet langer wil aandringen op NAVO-lidmaatschap van Oekraïne en ook bereid is te onderhandelen over de status van de Donbasregio's en over de Krim? Is de minister het met mij eens dat dit een opening naar een diplomatieke oplossing biedt en daarom krachtig gesteund moet worden door de internationale gemeenschap? Heeft de regering haar steun daarvoor al aan Zelensky bevestigd?

Natuurlijk willen we allemaal dat het geweld zo snel mogelijk stopt, maar wat dan niet helpt, zijn Nederlandse en Europese politici die extra olie op het vuur gooien. Onsmakelijk is het dat sommigen een kans ruiken om over de rokende Oekraïense puinhopen heen een andere agenda te pushen, namelijk voor meer Europese Unie, voor een Oekraïens NAVO- en EU-lidmaatschap, voor een Europees leger en voor straaljagers voor Oekraïne. De PVV vindt dat echt totaal onverantwoord en gevaarlijk. Dat Poetin zich roekeloos gedraagt, betekent niet dat dat domme gedrag door ons gekopieerd moet worden. Met "ons" bedoel ik de politici uit de Westerse landen. Waar is de rust en de rede, vraag ik mij dan af. Trek nou gewoon een streep door dat NAVO-lidmaatschap en dat EU-lidmaatschap voor Oekraïne. Dan is het

helder. Dan weet ook meneer Zelensky precies waar hij op die punten staat. Graag een reactie van de kant van de regering.

Voorzitter. De PVV waarschuwt al tijden tegen een sanctieoorlog. We winnen er niks mee, maar we gaan er wel flink door verliezen. Van Vladivostok tot aan Den Haag hebben gewone burgers daar last van. Zij worden financieel de vernieling in geholpen, terwijl meneer Poetin zich daar helemaal niks van aantrekt. Toch wil het kabinet die sanctieoorlog verder opvoeren. De minister van Buitenlandse Zaken zei, zo las ik, dat alle opties voor sancties op tafel liggen, ook een importverbod op Russische olie en Russisch gas. Ik zou tegen het kabinet willen zeggen: doe dat niet. Ik roep hen op dat niet te doen. Ik vraag ook of wel doorgerekend is wat zo'n verbod de Nederlandse burger extra gaat kosten.

Dan het militaire aspect van deze oorlog. Uiteraard hopen we dat de moedige Oekraïners standhouden — daarover geen misverstand — al zou het alleen maar zijn om die graanschuur daar uit de handen van Poetin te houden. De oostelijke NAVO-bondgenoten die kampen met trauma's uit het verleden moeten we helpen. Zij zijn onze militaire bondgenoten. De NAVO zou natuurlijk niet geloofwaardig zijn als we deze landen niet extra zouden steunen. De PVV kijkt daarom dan ook positief naar de maatregelen ter versterking van de oostflank van het bondgenootschap. Er gaat een Nederlands Patriotluchtafweersysteem naar Slowakije. Dat is althans in voorbereiding. De vraag is dan wel of onze kaalgeplukte krijgsmacht nog voldoende luchtverdedigingssystemen overhoudt voor de verdediging van ons eigen grondgebied. Wat als we bij verdere escalatie van deze hele situatie onze eigen strategische belangen moeten beschermen, zoals de haven van Rotterdam? Kunnen we dat dan nog wel doen? Graag een reactie.

Voorzitter. De PVV wil tot slot herhalen en benadrukken dat er zo snel mogelijk een einde moet komen aan de agressie van Poetin. Dat lukt volgens ons niet door de economische en militaire druk steeds verder op te voeren. Poetin heeft niets te verliezen en zal, vrees ik, met steeds meer geweld reageren. Dat zou vreselijk zijn en dat moeten we echt niet hebben. Daarom roep ik het kabinet nu op in te zetten op diplomatie op alle fronten.

[...]

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Ik wil toch een poging doen om te zien of wij het standpunt van de PVV goed begrijpen, want wat er in Oekraïne gebeurt, gaat natuurlijk ook rechtstreeks over onze veiligheid hier in Nederland. Dus ik wilde even kijken of het echt klopt dat de PVV geen sancties wil tegen Rusland, dat de PVV geen wapens wil sturen naar Oekraïne, dat de PVV zegt dat er voor Oekraïne geen perspectief is op EU en NAVO, en dat de PVV feitelijk zegt: oké, Oekraïense vluchtelingen als het echt moet, maar dan moeten al die andere asielzoekers en vluchtelingen het land uit. Is dat het standpunt van de PVV?

[...]

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA):

Voorzitter. Zojuist hadden wij hier in ons parlement een gesprek met de leden van het parlement van Litouwen. Zij zijn vandaag hier in verband met de oorlog in Oekraïne, de oorlog die twee weken geleden begon en die ons allemaal bezighoudt. We zoeken, zo hoorde ik, op internet op de woorden "gasmaskers", "schuilkelders" en "jodumpillen". Velen van ons maken zich grote zorgen over de toekomst.

En ondertussen zien we een dappere Oekraïense bevolking vechten voor hun land, hoe wreed en ellendig hun positie ook is. Ik zie eensgezindheid in Oekraïne, vastberadenheid en vaderlandsliefde, muzikanten op straat, een meisje zingend in een schuilkelder, huwelijken aan de frontlinie. De wereld ziet wat er gebeurt in Oekraïne. De afrekening met de daders van deze inval zal plaatsvinden. Wanneer het wapengekletter stopt, wanneer gevluchte inwoners naar hun geliefden en huizen teruggaan en wanneer de wederopbouw start, weten we wie schuldig is aan deze ellende. We zullen hen daarvoor verantwoording laten afleggen. Daarom vind ik het belangrijk dat de bewijzenbank voor wat er nu gebeurt in Oekraïne, goed functioneert. Kan de minister daar iets over zeggen? Welke instanties zijn hiermee bezig?

Voorzitter. Ook heb ik vragen over de NAVO en in het bijzonder over de Baltische staten, over de precaire situatie van de kerncentrales en de problemen rondom de voedselvoorziening. Als je door onvoorspelbaarheid van een land niet weet wat er gaat gebeuren, dan kun je overgaan op scenarioplanning. Gaat de regering ook zo te werk? Wat doet Nederland in NAVO-verband? Hoe bouwen we de aanwezigheid aan de oostgrens op en wanneer doen we dat? Een no-flyzone is niet verstandig. Die lijkt van de baan. Polen communiceert openlijk dat het bereid is gevechtsvliegtuigen te leveren aan Oekraïne. Wij vinden dat Oekraïne zich moet kunnen verdedigen. Dat recht hebben ze. Maar waarom gebeuren wapenleveranties, groot of klein, niet veel meer achter de schermen? Graag een reactie.

Zo kom ik bij de dreiging van een kernoorlog door Rusland. In hoeverre zijn we voorbereid op het zwartste scenario? Ik hoef hier geen concrete publieke toezeggingen, maar wel een bevestiging dat Nederland en de NAVO hiermee bezig zijn. Het CDA wil dat de steun aan de Baltische staten tot de hoogste prioriteit wordt gemaakt. We hebben grote waardering voor de bezoeken van de ministers aan Estland, Letland en Litouwen. Een aanval op hen is een aanval op ons. We horen graag van de beide ministers dat we hiermee bezig zijn en wat de vraag is van de Baltische staten. Coördineert de NAVO onze inzet of is er ook bilateraal contact over?

Voorzitter. Ik vind dat de nucleaire sites in Oekraïne veiliggesteld moeten worden. Dit is in het belang van de bevolking van Oekraïne, Rusland, Europa en van de wereldbevolking. In hoeverre kan er een VN-mandaat worden opgesteld dat de nucleaire sites aan bepaalde condities moeten voldoen en dat er anders ingegrepen wordt? Ik vind dat we Rusland moeten verzoeken onafhankelijke waarnemers tot de kerncentrales toe te laten, zoals het Internationaal Atoomenergieagentschap onafhankelijk aanbiedt, zonder dat we ons daarmee mengen in het conflict. Wil ons kabinet die boodschap vandaag en morgen tijdens de Europese Raad uitdragen? Ik heb er al een motie voor die heel breed is ondertekend. Misschien alvast een reactie daarop.

Voorzitter, dan voedselzekerheid. Wat ons betreft gaan we Europees opschalen waar essentiële gewassen in het geding zijn.

Dan de ring rond Europa, met name het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Daar komen mensen in grote problemen als dit zo doorgaat. De graanprijs is dubbel zo hoog als aan het begin van de Arabische Lente. De situatie is zeer zorgelijk, zoals ook door boer Huizinga werd aangegeven in Nieuwsuur. Graag een reactie van het kabinet.

Tot slot. Er is brede steun voor de sancties, ook vanuit het bedrijfsleven. En ze beginnen te werken, zeg ik ook tegen collega De Roon. Tegelijkertijd wordt een aantal sectoren misschien meer geraakt dan andere. Onze vraag is hoever het in Europa staat met flankerend beleid en welke mogelijkheden de ministers zien voor de-escalatie.

Dank, voorzitter. Voor de rest is Moldavië al aangestipt door een aantal collega's, evenals de evacuatiecorridors. Daar sluit ik mij graag bij aan.

[...]

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Voorzitter, dank u wel. Voorzitter, inwoners van Nederland en mensen op de publieke tribune. Bommen op een kinderziekenhuis in Marioepol. Premature baby'tjes in een schuilkelder in Dnipro. Onschuldige burgers die worden beschoten. Onvoorstelbaar.

Voorzitter. Vanmiddag had ik een gesprek met een aantal Litouwse parlementariërs. Ze waren hier in de Tweede Kamer te gast. Zij weten nog beter waartoe Poetin in staat is. Zij waarschuwen ons de sancties streng te handhaven, want Poetin leunt gewoon achterover, wachtend tot de sancties minder worden. Dan kan hij weer toeslaan op een ander moment. Poetin rust niet tot hij weer een Sovjet-Unie heeft.

Het ultieme wapen tegen onzekerheid en angst is wat BBB betreft een weerbare samenleving. Die bestaat uit drie pijlers: defensie, energieonafhankelijkheid en voedselzekerheid. We zullen zo snel mogelijk aan de 2%-norm van de NAVO moeten voldoen, en mogen daar zelfs overheen. Hopelijk bouwt het kabinet voort op de motie-Sjoerdsma, zo vraag ik de ministers. Anders overweeg ik een amendement bij de Voorjaarsnota.

Als er iets glashelder is geworden, dan is het dat we voor onze energie niet meer afhankelijk kunnen zijn van onvrije landen. Wat wordt er nu concreet gedaan om dit te bewerkstelligen en wanneer zijn we zover?

Voorzitter. Dan is er nog de voedselzekerheid. Al ver voor deze oorlog waarschuwde de VN hiervoor. D66 ziet geen problemen voor Nederland. Maar boer Kees Huizinga, die volgens mij vanmorgen op bezoek was bij de minister van Buitenlandse Zaken, die al decennia in Oekraïne woont, hield het land de afgelopen week een spiegel voor. Rusland en Oekraïne zorgen voor de productie van 80% van de wereldwijde export van zonnebloemolie, ongeveer 25% van tarwe en 20% van maïs. Oorlog heeft een vernietigende invloed op de vruchtbaarheid van

landbouwgrond en de productiecapaciteit van bedrijven. De hoge energiekosten zorgen voor zeer dure kunstmest wereldwijd en dus minder gebruik hiervan. Dat heeft maar één gevolg: lagere oogstopbrengsten wereldwijd. Wat nu door de oorlog in Oekraïne niet ingezaaid wordt, kan straks niet geoogst worden. Kun je dan zeggen: dan zaaien we later? Nee. De landbouw werkt in seizoenen. Je kunt niet in augustus zaaien wat in maart gezaaid moet worden.

Voorzitter. Wij denken altijd dat Nederland alleen maar voedsel exporteert, maar wij importeren veel meer voedsel dan we exporteren. Zelfs als Nederland zijn export stopt en iedereen vegetarisch gaat eten, kan de Nederlandse landbouw de Nederlandse bevolking niet voeden. In totaal heeft Nederland 3,59 miljoen hectare nodig voor de voedselconsumptie, terwijl ons landbouwareaal slechts 1,82 miljoen hectare is. Voedselschaarste ligt ook hier wel degelijk op de loer.

Voorzitter. Wereldwijd lijden nu al bijna 1 miljard mensen honger. Het aantal mensen dat onvoldoende toegang heeft tot voedsel is door de coronapandemie gestegen van 135 miljoen in 2019 tot 276 miljoen nu. Verder dreigt er hongersnood voor 44 miljoen mensen in 38 landen. Daarom zegt BBB: koester onze boeren en koester onze vissers, want zij kunnen meehelpen de wereld te voeden. Als het weg is, komt het nooit meer terug.

Laten we onze angst voor deze situatie vooral niet op onze Russische landgenoten afreageren. Waar zij worden uitgescholden, hun huurcontracten worden ontbonden en hun cultuur wordt aangevallen, moeten we onverbiddelijk een streep trekken. Dit is ook niet hun oorlog, maar die van hun dictator.

Voorzitter. Onze samenleving wordt in deze tijden op de proef gesteld. Er wordt veel gevraagd van onze weerbaarheid, onze menselijkheid en vooral onze portemonnee. Daarom vraag ik deze regering ook om burgers zo snel mogelijk verlichting te bieden. Andere landen doen dit al. Waarom wij niet?

Tot slot. Sommige partijen zeggen hier dat er een lange geschiedenis vergeten wordt, dat Oekraïne zelf ook niet altijd een lieverdje is en dat we daarom een oorlog in gerommeld worden. Niemand ontkent dat er aan deze oorlog een historie vastzit. Maar als je een onafhankelijk land binnenvalt, wordt dat ineens heel irrelevant. Zodra je kindziekenhuizen bombardeert, verbleekt het zelfs. De geschiedenis gebruiken om deze misdaad goed te praten, is alsof je iemand vrijspreekt die zijn partner heeft vermoord omdat die partner vreemdging.

Dank u wel.

[...]

De heer **Van Houwelingen** (FVD):

Dank u, voorzitter. De oorlog in Oekraïne is één grote tragedie, allereerst natuurlijk voor Oekraïne zelf, maar ook voor Europa en Rusland. Er zijn alleen maar verliezers, geen winnaars. China en de VS zijn dat wellicht wel, want die kunnen toezien hoe Europa zichzelf met deze oorlog verder en verder verzwakt. Het is een oorlog die bovendien volledig onnodig is en die te vermijden was geweest als de Nederlandse regering in 2016 slechts de wil van de Nederlandse bevolking had

gerespecteerd, zoals die tot uitdrukking werd gebracht in het referendum op 6 april 2016. Dat referendum is mede door FVD geïnitieerd. Op 6 april 2016 sprak een ruime meerderheid van de Nederlandse bevolking zich namelijk uit tegen het associatieverdrag dat de EU wilde sluiten met Oekraïne. Dat was een integratieverdrag, dat Oekraïne verplichtte alle Europese wetgeving over te nemen. Oekraïne moest toen kiezen tussen Rusland en Europa: de ultieme twistappel. Dit verdrag heeft in Oekraïne tot enorme spanningen geleid. Oekraïne betekent nota bene "grensland" en bestaat uit een deel dat op Rusland en een deel dat op Europa is georiënteerd. We merkten dat zes jaar geleden al op, toen we campagne voerden tegen dit onzalige verdrag. "Pas op. Doe dit niet. Het leidt tot instabiliteit en spanningen, en misschien zelfs tot oorlog! Dat is niet in het Nederlands belang." Het verdrag is er toch gekomen en uiteindelijk heeft de rechtmatige Oekraïense regering het verdrag in 2013 verworpen, ik herhaal: verworpen. En vervolgens, na een door het Westen en de EU gesteunde gewelddadige coup, is dit verdrag er toch gekomen.

Het Westen heeft de afgelopen decennia op allerlei plekken in de wereld met veel geweld en burgerslachtoffers zogenaamde regime changes bewerkstelligd in soevereine landen; Irak, Afghanistan en Libië bijvoorbeeld. Landen die tot op de dag van vandaag door ons compleet de vernieling in zijn geholpen. Het soevereine Servië is in 1999 platgebombardeed door de NAVO; dezelfde NAVO die tegen de afspraken in, na de val van de Muur tot aan de Russische grens is opgerukt. Het uiteindelijke doel is regime change in Rusland. Dat heeft consequenties, zoals we nu zien. Actie leidt tot reactie.

De ellende die we vandaag de dag zien is voor een groot deel te herleiden tot de vreselijke twistappel die de EU tien jaar geleden naar Oekraïne heeft geworpen: dat vermaledijde associatieverdrag. In plaats van in te zetten op de-escalatie heeft de EU er in 2013 en 2014 alles aan gedaan om het conflict in Oekraïne verder aan te wakkeren en op scherp te zetten. Wie herinnert zich niet Van Baalen en Verhofstadt die staan te schreeuwen op het Maidanplein, de Oekraïners oproepen in verzet te komen en beloven dat elke week een Europese delegatie zal afreizen naar Kiev totdat de overwinning is behaald? Totaal onverantwoord, totaal geschift. Stelt u zich eens voor dat Poetin zou afreizen naar Parijs om daar de gele hesjes aan te moedigen, of in Barcelona demonstranten zou oproepen in verzet te komen tegen Madrid.

Met dit vervloekte EU-integratieverdrag is, dat blijkt nu, de doos van Pandora geopend. Daar waarschuwden wij zes jaar geleden al voor en de Nederlandse bevolking was het met ons eens. Ook de Nederlandse bevolking, de soeverein van dit land, zei zes jaar geleden: doe dit niet, we zijn tegen dit EU-integratieverdrag met Oekraïne; dit is niet in het Nederlands belang. Maar wat deed onze regering toen? En wat deze Kamer? Tegen de expliciete wil van de Nederlandse bevolking werd niet alleen dat vreselijke integratieverdrag toch goedgekeurd, maar werd ook nog eens het referendum afgeschaft door minister Ollongren.

Kamer en regering dachten het beter te weten dan de Nederlandse bevolking. Ongehoord! En kijk waar we nu zijn. Had geluisterd naar jullie soeverein, dan zaten we nu niet in deze ellende. Ook nu blijven onze regering en deze Kamer aansturen op verdere escalatie van het conflict. In plaats van neutraal te blijven en

vredesonderhandelingen mogelijk te maken sturen we wapens naar Oekraïne, iets waar de Oekraïense bevolking uiteindelijk het grootste slachtoffer van zal zijn. Onze minister van Defensie zette er in haar Twitterbericht zelfs een stoer spierbalteken bij.

Tot slot. We zijn tot onze verbijstering de enige partij die het hoofd koel houdt en aanstuurt op vrede in plaats van op verdere escalatie van de oorlog. Dat is dan ook onze hoofdboodschap aan de Kamer en de regering hier vandaag: blijf neutraal, doe alles wat mogelijk is om deze vreselijke situatie te de-escaleren en gooi geen olie op het vuur.

Dank, voorzitter.

[...]

Minister **Hoekstra**:

Voorzitter, dank u wel. Wij stonden hier anderhalve week geleden: de minister-president, minister Ollongren en ikzelf. Sindsdien is er weer een heleboel gebeurd. Misschien mag ik voordat ik op de vragen inga, kort een paar dingen zeggen, ook over waar wij staan. [...] Voorzitter. De heer Sjoerdsma vroeg nog naar een thema waar hij en mevrouw Mulder de vorige keer ook naar vroegen: de Europese veiligheidsraad. Als deze crisis iets laat zien, dan is het wel dat de Europese partners gezamenlijk een vuist moeten kunnen maken. Je ziet in toenemende mate dat wij in Europa op twee benen staan: op het NAVO-been en op het EU-been. Bij de NAVO gaat het natuurlijk wel echt over het militaire. Maar in toenemende mate — in ieder geval ook ten aanzien van die sancties — is de EU er tot nu toe zeer goed in geslaagd om ook gezamenlijk op dat geopolitieke been te staan, al is dat been nog wat onwennig en moet er op dat terrein nog heel veel gebeuren. De heer Sjoerdsma kent mijn inzet voor zo'n Europese veiligheidsraad. Maar ik heb eerder ook weleens aangegeven dat het ook niet zo is dat al die 27 lidstaten juichend achter mij aan hossen als ik dat idee weer op tafel leg.

[...]

Minister **Ollongren**:

Dank, voorzitter. De strijd in Oekraïne is verhard. De verhalen die we uit het oorlogsgebied horen, gaan echt door merg en been. Ik kan alleen maar mijn afschuw uitspreken over de verschrikkelijke beelden die we uit Marioepol zien. De aanval van Poetin is ongekend brutaal. Mensen worden gedwongen huis en haard te verlaten, als dat er al nog is. Meer dan 2 miljoen mensen zijn op de vlucht. Door velen is vanavond al gezegd dat het hartverwarmend is om te zien hoe Nederland meeleeft en solidariteit toont. We hebben het gezien bij de actie van Giro555. We zien het ook gewoon aan allerlei initiatieven die mensen nemen. [...] Voorzitter. Dan de opmerkingen die gemaakt zijn over de Defensie-uitgaven. We hebben daar vorige week in het debat natuurlijk al over gesproken. Het kabinet heeft al forse stappen gezet, maar de Russische inval in Oekraïne betekent gewoon een wijziging van de veiligheidssituatie. Die is hiermee drastisch verslechterd. We moeten er rekening mee houden dat dat nog een lange tijd door kan gaan. Dat heeft gevolgen. Dat heeft gevolgen voor Nederland. Het kan dus ook niet zonder gevolgen blijven voor het Defensiebudget. We hebben dat toen ook besproken. We hebben de historische

stap gezien die de Duitsers hebben gezet. Dat gaat echt om een gigantische investering in de Duitse krijgsmacht. We zien dat bij meer landen. We hebben het ook gezien bij de Denen en bij de Zweden. Voor het kabinet ligt er dus een heldere opdracht, namelijk dat we versneld onze krijgsmacht moeten versterken. We moeten investeren in de samenwerking met bondgenoten: Europese bondgenoten en bondgenoten in de NAVO. We moeten in kaart brengen wat er meer nodig is. De huidige situatie laat niet alleen het belang daarvan zien, maar geeft er ook nog meer urgentie aan. De Kamer heeft daar ook uitdrukking aan gegeven in de motie-Sjoerdsma. [...] We bereiden met Duitsland de ontplooiing voor van een Patriot-luchtverdedigingseenheid in Slowakije. Dat betreft ongeveer 150 Nederlandse militairen. De Kamer is daar ook over geïnformeerd. Het definitieve besluit zal vallen nadat ook Slowakije daar groen licht voor heeft gegeven. Dat wordt nu helemaal voorbereid. Inderdaad onderzoeken we samen met de Fransen en de Belgen, maar op verzoek van de NAVO en de Fransen, een mogelijke militaire bijdrage van Nederland aan een Battlegroup in Roemenië. Natuurlijk moeten we bij iedere inzet kijken naar wat we kunnen en wat de impact is op onze krijgsmacht. Volgende week hebben we een vergadering van de Defensie-ministers van de NAVO. Er wordt binnen de NAVO gewerkt aan verdere plannen voor die versterking. Ook daarbij zullen we natuurlijk steeds moeten bekijken hoe Nederland daaraan een bijdrage kan leveren. Maar dit zijn de hoofdrichtingen. Daar gaan we natuurlijk op voortborduren.

De heer De Roon zei nog dat hij bezorgd is over de verdediging van ons eigen gebied als we veel inzet doen aan de oostflank van Europa. Ik denk dat je Nederland het best verdedigt door een verdediging van de oostflank van Europa. Want de grens van de NAVO ligt daar en de dreiging doet zich ook daar voor. Alles wat wij dus daar kunnen bijdragen aan afschrikking en verdediging, is de verdediging van Nederland. Ik was in Litouwen en heb daar gezegd: dit is niet alleen jullie grens, maar dit is ook ónze grens.

[...]

De heer **De Roon** (PVV):

Daar wil ik toch nog even op doorgaan. Dat is allemaal waar, maar het gaat mij om de situatie waarin het totaal uit de hand loopt en waarin het misschien niet eens meer zo relevant is wat er zich aan die oostgrens afspeelt, omdat het dan over heel Europa zou kunnen worden uitgebreid. Als ze daar in het Kremlin helemaal doordraaien, zou dat kunnen gebeuren. Daar gaat mijn vraag over. Hebben we dan nog voldoende luchtverdediging in Nederland voor de verdediging van de vitale zaken, bijvoorbeeld die Rotterdamse haven? Op die vraag wil ik gewoon een antwoord hebben.

[...]

De heer **Van Houwelingen** (FVD):

De tweede motie.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

verzoekt de regering erop toe te zien dat bij het conflict tussen Rusland en Oekraïne altijd het Nederlandse belang leidend moet zijn, niet het belang van de Europese Unie of het belang van de NAVO,

en gaat over tot de orde van de dag.

[...]

28/2/2022 – Situation in Ukraine (*Situatie in Oekraïne*)

Minister **Rutte**:

Mevrouw de voorzitter. Gisteren verzamelden zich over de hele wereld duizenden en duizenden mensen met blauw-gele vlaggen en teksten tegen de oorlog in Oekraïne, ook op de Dam in Amsterdam en in tal van andere Nederlandse steden. Het ging om jong en oud, mensen van alle politieke gezindten en uit alle windstreken, inclusief Oekraïense en Russische staatsburgers, die met één stem wereldwijd allemaal hetzelfde zeiden. Wij veroordelen de brute Russische inval in Oekraïne. Wij veroordelen deze ongekende daad van agressie tegen een democratisch Europees land. Wij veroordelen president Poetin en zijn kliek. Ons hart is bij de bevolking van Oekraïne. Ons hart is bij de onschuldige vrouwen, mannen en kinderen die dag en nacht moeten schuilen voor vijandig vuur. Het is bij de mensen die nu alles achterlaten om een veilig heenkomen te zoeken. Het is bij de dappere burgers die ongewapend een Russische tank wisten te stoppen. Het is bij de Oekraïense militairen die hun land al dagenlang met leeuwenmoed verdedigen. En het is natuurlijk bij president Volodymyr Zelensky, die in persoon hét voorbeeld is van de vastberadenheid die Oekraïne na de inval laat zien. Zijn woorden in het centrum van Kiev, gekleed in een groen scherfvest en omringd door leden van zijn kabinet, zijn indrukwekkend. Wij zijn allemaal hier, zei hij, en wij verdedigen onze onafhankelijkheid. Zo staat hij voor zijn troepen en tussen zijn mensen, als held van zijn land. Ik had en heb de laatste dagen regelmatig contact met president Zelensky. Het is een onwerkelijke en ook aangrijpende gedachte dat elk gesprek het laatste kan zijn.

Na vorige week donderdag is het ondenkbare denkbaar en het onmogelijke mogelijk geworden. Deze nieuwe realiteit dwingt tot stellingname, van ons als politiek en als land, en van de hele vrije wereld. Mensen zijn uiterst bezorgd over wat dit betekent, natuurlijk voor de mensen in Oekraïne maar ook voor onze eigen veiligheid en onze eigen manier van leven. Die zorgen begrijp ik. Daarom wil ik vandaag namens het kabinet aan het begin van dit debat het volgende zeggen.

Dit is geen tijd voor wankelmoedigheid en terughoudendheid maar voor een vastberaden en eensgezind optreden, nationaal en internationaal. President Poetin heeft in de aanloop naar deze oorlog alles gedaan om internationale verdeeldheid te zaaien. Hij bereikt nu het tegenovergestelde. **Europa, de NAVO en alle vrije en democratische landen van de wereld zijn één in hun afwijzing van deze aanval, één in hun steun voor de Oekraïense bevolking, en één in hun reactie.** Dat hebben we nodig nu de veiligheid en de stabiliteit in ons deel van de wereld ernstig worden bedreigd. We hebben te maken met een agressor die elke dag nieuwe grenzen

overschrijdt, het internationale recht met voeten treedt en zelfs de nucleaire dreiging niet schuwt.

De belangrijkste taak van een regering, van elke regering, is het land veilig houden. Iedereen vraagt zich in deze dagen af: waar eindigt dit, waar stopt Poetin? Op die vragen kan vandaag niemand een antwoord geven, maar feit is dat Nederland is ingebed in internationale structuren die ons beschermen, ons sterker maken en ons in staat stellen om precies dát te doen: dit land veilig houden. Samen met andere landen van de Europese Unie en samen met onze bondgenoten in de NAVO hebben we in korte tijd grote stappen kunnen zetten. Rusland is door een ongekend streng sanctiepakket vergaand geïsoleerd. Daardoor worden de leiders van Rusland en ook de Russische oorlogsmachine financieel hard geraakt. Het Europese luchtruim is gesloten voor Russische vliegtuigen. Nederland en andere landen helpen Oekraïne met militair materieel, waaronder antitankraketten en luchtdoelraketten. En de oostgrens van het NAVO-grondgebied wordt in rap tempo versterkt, want we moeten op alles voorbereid zijn. Onze Nederlandse F-16- en F-35-vliegtuigen zijn meteen in actie gekomen boven Polen. En ook de mannen en vrouwen van onze krijgsmacht in Litouwen dragen bij aan de afschrikking. Nederland staat samen met bondgenoten klaar om meer te doen als dat nodig is. Het beeld wijzigt per dag en soms zelfs per uur. Eén ding is zeker: veiligheid is ons kostbaarste bezit en de basis voor onze vrije en democratische samenleving. Dat moeten we beschermen en dat moeten we met elkaar verdedigen. Onze krijgsmacht moet klaarstaan, nu en in de toekomst, om deze nieuwe dreigingen het hoofd te bieden.

Ook moeten we onder ogen zien dat deze oorlog niet zonder economische gevolgen zal blijven, niet voor de wereldeconomie, niet voor Nederlandse ondernemers die zakendoen in Oekraïne en Rusland, en niet voor ons allemaal, nu bijvoorbeeld de energieprijzen mogelijk nog verder gaan stijgen. Die economische gevolgen zijn er, maar als dat de prijs is van veiligheid en vrijheid moeten we bereid zijn om die prijs met elkaar te betalen. Uiteraard zal het kabinet alles doen wat mogelijk is om de economische gevolgen te dempen. We laten elkaar in dit land niet in de steek.

[...]

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Voorzitter. Na dit moment is het misschien even zoeken naar hoe te beginnen. Het gewicht van dit ambt, de waarde van deze zaal heb ik niet eerder zo sterk gevoeld. In dit geroffel, in dit huis ook zeldzaam geroffel, proef ik waardering voor de ambassadeur en dankbaarheid voor de moed van zijn volk, maar ook solidariteit. Laat dat dan het signaal zijn dat vandaag vanuit deze Kamer uitgaat naar Oekraïne: solidariteit met het Oekraïense volk, dat vecht tegen de agressie van Poetin, dat vecht voor zijn leven, dat vecht voor zijn vrijheid, maar dat ook vecht voor onze vrijheid.

Voorzitter. Dit is een kantelpunt. Het is een keerpunt. Het is een bepalend punt in de geschiedenis. In ons deel van de wereld lijken vrede en veiligheid vaak gratis en vergeten we soms dat er een prijs te betalen valt. Daardoor konden de Poetins van deze wereld grens na grens overschrijden. Deze dagen realiseren wij ons dat onze vrijheid een prijs heeft en trekken we een grens: tot hier en niet verder. Ik vraag het kabinet ook om expliciet uit te spreken — dat heeft de premier net gedaan — dat we

niet zullen stoppen totdat we Poetin eronder hebben en dat we bereid zijn de prijs te betalen. Want we moeten eerlijk zijn over die prijs. Er is oorlog in Europa en dus gaan alle Europeanen dit merken. Natuurlijk moeten we er alles aan doen om de kwetsbaren in ons land te ontzien. Ik roep het kabinet daar ook toe op. Maar het eerlijke verhaal is dat we dit gaan voelen, niet alleen de komende weken, maar ook de komende jaren. Dankzij een verenigd Europa, dankzij onze sterke trans-Atlantische band, dankzij een waakzamere NAVO kunnen we er ook sterker uit komen.

Voorzitter. Wat moet Nederland doen?

[...]

De heer **Van Haga** (Groep Van Haga):

Voorzitter. BVNL veroordeelt de inval van Rusland in het soevereine Oekraïne scherp. Ik spreek diep medeleven uit met alle getroffenen in deze oorlog. Noch de Oekraïense bevolking, noch de Russische bevolking heeft iets met deze broederoorlog. Toch wil BVNL dat Nederland neutraal blijft. Was Nederland fout toen we in de Eerste Wereldoorlog neutraal bleven? Natuurlijk niet. Waren we fout in 1939, toen we weer neutraal wilden blijven? Nee. Dat past in onze geschiedenis van 100 jaar neutraliteitspolitiek. En is het fout om nu voor neutraliteit te pleiten? Nee. We kunnen neutraal blijven zolang er geen NAVO-land bij betrokken is. Den Haag heeft bovendien een reputatie op het terrein van de internationale vrede. Daarom vraag ik aan de premier of hij bereid is om vanuit neutraliteit een rol te spelen bij komende vredesonderhandelingen.

Voorzitter. Toen ik opkwam voor mijn officierskeuring werd mij de vraag gesteld: ben je bereid te sterven voor Nederland? Die vraag heb ik volmondig met ja beantwoord. Dit is mijn criterium voor het steunen van militaire activiteiten. En daarom mijn vraag voor de aanwezige bewindspersonen: bent u zelf bereid om te sterven voor Oekraïne?

Voorzitter. Voordat we iets doen, moet altijd eerst de nevenschade in kaart gebracht worden, zowel bij het sturen van militairen en wapens als bij het instellen van sancties. Oekraïne is geen lid van de NAVO en geen lid van de EU. We hebben ons al uitgesproken in een referendum en de uitslag was: nee. BVNL is tegen het sturen van militairen, tegen het sturen van wapens en tegen het instellen van sancties. Sancties treffen voornamelijk de Russische bevolking en de Nederlandse economie. Premier Rutte gaf aan dat hij de nevenschade voor Nederland niet eens in kaart wil brengen omdat het een principiële zaak is. Maar het een sluit het ander niet uit. En daarom opnieuw mijn vraag: wat is de nevenschade van de sancties en het leveren van wapens, en wie gaat de prijs hiervoor betalen? Het belang van Nederland moet vooropstaan, en dat wordt niet gediend door inmenging in dit conflict. Hoe vreselijk deze oorlog ook is, het risico op escalatie is te groot en de schade voor Nederland is enorm als we niet neutraal blijven.

[...]

De heer **Brekelmans** (VVD):

Afgelopen donderdag werden wij allemaal wakker in een ander Europa; een Europa van oorlog, een Europa dat wij dachten in de twintigste eeuw achter ons gelaten te hebben, een Europa waar onze vrijheid en veiligheid niet meer vanzelfsprekend zijn, maar moet worden bevochten. Sla geen bladzijde om in onze geschiedenis, maar een bladzijde terug. Tientallen miljoenen Oekraïners leven nu in angst. Zij weten niet of aan het einde van de dag hun huis er nog staat, of ze hun familie, kinderen of vrienden nog zullen zien. En honderdduizenden Oekraïners vechten voor hun land, voor hun leven en voor hun vrijheid. Ze houden dapper stand tegen het grote Russische leger. Oekraïners verdienen onze steun en diep ontzag. Het geweld van Poetin is verwerpelijk, misdadig en totaal onnodig. Wij wilden het aan tafel oplossen, hij wil een oorlog. Wij willen vrede en veiligheid, hij wil onderdrukking en geweld. Hij en zijn handlangers zijn schuldig, niemand anders. Niet Oekraïne, niet het Westen, en ook niet de gewone Rus. [...] Ten derde moeten we onze veiligheid vergroten. De NAVO vormt een brede veiligheidsring voor Nederland. Door de NAVO zullen er nooit Russische tanks door onze straten rijden. We moeten de NAVO daarom aan de oostgrens versterken. Dat had voor de VVD altijd al prioriteit en het heeft nu de allerhoogste prioriteit. Als Nederland leveren wij op dit moment echter niet wat de NAVO van ons vraagt. Dat kan echt niet meer. Geld mag niet langer het probleem zijn. Hoeveel extra budget is deze kabinetsperiode nodig om te voldoen aan de gereedheid en investeringen die de NAVO vraagt? Daarbij gaan we wat de VVD betreft nog deze kabinetsperiode minimaal naar 2%.

Het risico dat Poetin terugslaat, mogelijk door cyberaanvallen op het Westen, is erg groot. Hij is al hackersgroepen aan het inschakelen. Mijn vraag aan het kabinet is wat wij daar tegenoverstellen, of wij in de hoogste staat van paraatheid zijn, alle wettelijke belemmeringen wegnemen die er zijn en ervoor zorgen dat we alle kennis en expertise samenbrengen die wij in Nederland in huis hebben. Dit is een zaak van nationale eenheid.

[...]

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Voorzitter. "Nog is Oekraïnes glorie niet vergaan, noch zijn vrijheid. En ook wij, broeders, zullen heersen in ons eigen land." Het zijn woorden uit het volkslied van Oekraïne. En hoe anders klinkt dat in deze donkere dagen. Onze diepe respect gaat uit naar allen in Oekraïne die hun land zo moedig verdedigen en onze gebeden gaan uit naar de nabestaanden van de slachtoffers en naar hen die zich nu zo bedreigd weten. Met rauw en nietsontziend machtsvertoon is Rusland Oekraïne binnengevallen. Laat het nogmaals gezegd zijn, ook vanaf deze plek: het is een onaanvaardbare en flagrante schending van de veiligheid en de zelfbeschikking van een soeverein land. Terecht is dat ook in de scherpst mogelijke bewoordingen veroordeeld door Nederland. De oorlog die Rusland heeft ontketend, is een rechtstreekse bedreiging voor de veiligheid en de internationale rechtsorde in Nederland, in Europe en in de wereld.

Voorzitter. In dit licht hecht de SGP-fractie eraan om ook steun uit te spreken voor de inzet van de regering op sancties, het leveren van militaire goederen, het bieden van humanitaire steun, het samenwerken rond de opvang van vluchtelingen. Als het gaat om sancties, moeten we helaas eerlijk vaststellen dat het niet te voorkomen is

dat we in Nederland en Europa allemaal financiële pijn gaan voelen. Tegelijk is het een goede zaak dat steeds nauwgezet en zo goed mogelijk wordt gewogen dat die sancties zo veel mogelijk Poetin en zijn kliek treffen, in plaats van dat we in onze eigen voet schieten. Mijn vraag is dan ook hoe we eensgezind met de bondgenoten manieren kunnen zoeken om de economische pijn voor onze eigen burgers, boeren en ondernemers zo klein mogelijk te laten zijn.

Voorzitter. Het is goed dat energiezekerheid en energieprijzen nadrukkelijk de aandacht hebben van het kabinet en dat we burgers en bedrijven niet letterlijk in de kou laten staan. Wij zouden zeggen: laten we inderdaad extra werk maken van het zo snel mogelijk verminderen van onze kwetsbare afhankelijkheid van Russisch gas.

Voorzitter. De situatie rond Oekraïne laat ons allemaal zien hoe belangrijk het was, is en blijft om te investeren in defensie. Daarom dringen wij erop aan om meer geld uit te trekken voor onze verdediging, voor onze krijgsmacht en om minimaal de sprong te maken naar de 2% die we gewoon afgesproken hadden in NAVO-verband. Ik hoor graag de reactie van de regering daarop.

[...]

De heer **Baudet** (FVD):

Dank u wel, mevrouw de voorzitter. Mijn speech bestaat uit twee elementen. Dat zijn de twee elementen die je, denk ik, nodig hebt om de beste uitweg te vinden in een situatie zoals die waarin we nu zijn beland. Het eerste element is: hoe zijn we hier terechtgekomen? Wat is hier nou eigenlijk precies aan de hand? En het tweede: wat is vanuit de situatie waarin we nu zitten nou de beste manier om tot een oplossing te komen?

Het is met heel veel spijt dat ik afgelopen week moest constateren dat wij zo ontzettend gelijk hebben gekregen met onze campagne tegen dat stupide associatieverdrag in 2015 en 2016. Precies de twee dingen waar wij voor waarschuwden in de begintijd van Forum voor Democratie, toen we nog geen partij in de Kamer waren maar wel tijdens het referendum campagne voerden tegen het verdrag, waren EU-lidmaatschap en NAVO-lidmaatschap. Die twee dingen komen veel dichterbij met het associatieverdrag, zo waarschuwden wij, en dat gaat leiden tot een conflict, tot een oorlog. Dat werkt niet; doe het niet, zeiden wij, want het is zeer onverstandig. Wij vonden op dat moment onder anderen Frits Bolkestein aan onze zijde, die in meerdere kranten liet optekenen: geef gehoor aan de Minsk-akkoorden. Die Minsk-akkoorden verklaarden onder andere dat Oekraïne gefederaliseerd moest worden. Er moest dus geen eenheidsstaat van worden gemaakt met één taal en één rechtsgebied enzovoorts, maar al die verschillende gebieden moesten hun soevereiniteit, zelfbeschikking en taalrechten krijgen, en andere rechten, zoals een eigen belastingstelsel en eigen televisiestations. Dat is nooit gebeurd, integendeel. De afgelopen maanden heeft Oekraïne maar weer eens eventjes vier tv-stations van de oppositiepartijen gesloten, zoals nu trouwens in de Europese Unie ook gebeurt. De tijden veranderen, zullen we maar zeggen.

Er is dus sprake geweest van heel duidelijke waarschuwingen vanuit onze kant en van Frits Bolkestein, maar ook van John Mearsheimer, een bekende politicoloog uit de Verenigde Staten. Al die mensen zeiden: doe dit niet, want het is ontzettend

onverstandig, en als je het tóch doet ... Sinds 2015 is dat ook alleen maar meer gebeurd. Afgelopen zomer, in juli, heeft de NAVO in Brussel nog herhaald dat Oekraïne inderdaad lid gaat worden van de NAVO. Er komen militaire oefeningen en er is 43 miljard aan Amerikaanse wapensubsidies naar Oekraïne gegaan. Het is dus heel duidelijk dat dat de politiek is. En het is ook volstrekt duidelijk dat dat onacceptabel is voor Rusland.

Als je die situatie hebt, dan kun je dus twee ... Ik kom bij uw interruptie hoor, mevrouw Mulder. Je kunt dus twee dingen doen. En dan wil ik graag een man citeren die ik nog heb gekend, namelijk Johan Cruijff. Dat was natuurlijk een heel interessante man, die volstrekt geniaal naar dingen kon kijken. Het ging over allerlei politieke zaken en hij zei: "Ik weet één ding. Als ik met een fiets een bepaalde kruising over wil, kan ik theoretisch gezien de voorrangsregels honderdduizend keer aan mijn kant hebben, maar als er een vrachtwagen van links met 200 kilometer per uur over komt steken, dan ga ik toch even remmen." Nou, dat is nou realistische geopolitiek. Dat is realistische politieke strategie. En die is, bewust of onbewust — daar wil ik zo meteen graag wat over zeggen — volkomen genegeerd en met voeten getreden. Fools rushed in! Als stupide, naïeve kinderen die een James Bondfilm naspeelden renden de yankees richting Oekraïne, en kijk naar het resultaat. Ik zal zo meteen zeggen wat volgens mij de uitweg is, maar dit is mijn analyse van wat er gebeurd is.

[...]

De heer **Baudet** (FVD):

Als ik de vraag van de heer Kuzu goed begrijp, dan bedoelt hij: binnen het internationaal recht, dus of het wel of niet past binnen de leerstellingen die wij het internationaal recht plegen te noemen. Dat bedoelt u dan toch?

De **voorzitter**:

Ja. Uw antwoord op de vraag?

De heer **Baudet** (FVD):

Nou ja, het probleem is dat het klassieke internationaal recht uitgaat van de soevereine gelijkwaardigheid van staten, maar precies dat internationaal recht is de afgelopen 30 jaar door de NAVO-landen volstrekt ondermijnd en de NAVO zelf heeft een activistische, ik zou haast zeggen agressieve, agenda van regime change omarmt, bijvoorbeeld in Kosovo, bijvoorbeeld in Libië, bijvoorbeeld in Afghanistan. Het hele principe van soevereiniteit wordt dus juist door de NAVO-landen al helemaal niet meer gerespecteerd. Is het dan raar dat Rusland zegt: wacht even, dit land, dat om historische redenen de bakermat is van het Russische rijk, waarvan de helft van de bevolking Russisch is, dat essentieel is voor onze geopolitieke veiligheid enzovoorts, vervult een brugfunctie, in plaats van dat op enkele minuten afstand van Moskou zo meteen nucleaire raketten komen?

[...]

De heer **Ceder** (ChristenUnie):

God, ik bid voor Oekraïne. God, ik bid voor de mensen. Vergeeft U ze, red ze en

toon ze Uw ontferming. God, ik weet dat U met ons bent in Uw woonplaats in de hemelen. Vreugde en vrede heeft U geschonken. U gaf Uw leven voor de mensen, schreef hen in het boek van het leven.

Voorzitter. Dit zijn een aantal woorden uit een lied dat Oekraïense christenen, schuilend in een metrotunnel, zongen op de eerste dag van de verschrikkelijke aanval van Rusland op Oekraïne. De afgelopen dagen hebben we een geweldig doorzettingsvermogen en geweldige moed gezien van de Oekraïense bevolking: een volk en een president die standhouden en bereid zijn om te sterven voor hun land en voor waarden als vrijheid. Aan de ambassadeur, die vandaag aanwezig is, wil ik aangeven en stellen dat wij onze steun betuigen aan de bevolking van Oekraïne en solidair met hen zijn.

Voorzitter. Er is veel moed, maar er is ook veel leed, angst en een gevoel van onzekerheid. Dat gevoel van machteloosheid en onzekerheid wordt ook ver buiten de landsgrenzen van Oekraïne wereldwijd ervaren, want niet alleen de toekomst van Oekraïne, maar ook de toekomst van de vrije wereld staat op het spel. Als we op deze schending van de internationale rechtsorde niet adequaat en standvastig reageren en Poetin hiermee weg kan komen, dan kan dit ook in andere gebieden en in andere soevereine landen gebeuren. We worden hier al voor gewaarschuwd. Vandaag gaat het om de bevolking in Oekraïne, morgen misschien om de Baltische staten, Georgië of Moldavië, overmorgen Taiwan en andere delen van de wereld, omdat de rechtsorde niet in staat is gebleken om adequaat te reageren.

[...]

Mevrouw **Koekkoek** (Volt):

Dank u wel, voorzitter. Laat ik beginnen met te benadrukken dat Volt de gruwelijke oorlogsdaden van Poetin ten zeerste afkeurt. Dit conflict zal Europa de komende jaren blijven raken. We moeten daarom toewerken naar duurzame oplossingen. Daarvoor geldt dat we ons ook moeten afvragen hoe we hier terechtgekomen zijn. In 2013 stonden de Oekraïners massaal op het Maidanplein, waarop Poetin reageerde met onrust in de Donbas en de annexatie van de Krim.

Poetin vreest een vrij Europees Oekraïne, en daarmee is deze oorlog in de kern ook een Europees conflict. Maar te vaak kwam Europa zijn belofte van vrijheid, gelijkheid en welvaart niet na en moesten Europese waarden wijken voor politieke berekeningen en lobbybelangen. De EU heeft nu een kans om Europese waarden voorop te stellen. Daarbij moeten we keuzes maken die op de korte termijn pijn zullen doen maar die Europa op de lange termijn sterker zullen maken. [...]

Voorzitter. Het is hartverwarmend om te zien dat Europa en de Europeanen zich gezamenlijk inzetten voor de vluchtelingen aan de buitengrenzen, maar de druk op de grenslanden zal blijven groeien. Polen vangt het overgrote deel van de vluchtelingen op. Hongarije pleit voor de Europese richtlijn voor tijdelijke bescherming en Zweden voor verplichte relocatie. Is het kabinet bereid om onmiddellijk gehoor te geven aan beide oproepen en daarin in Europees verband een voortrekkersrol op zich te nemen?

Daarnaast legt deze crisis het gebrek aan een Europese defensiemacht bloot. De inzet van militair materieel en de bijdrage die Nederland daar nu aan levert zijn een

goede eerste stap, net als de 20.000 militairen die nu de oostgrenzen zullen verdedigen. Maar opnieuw vereist dit een structurele investering in onze toekomst en onze autonomie. Zal Nederland het Duitse voorbeeld volgen en zich nu eindelijk structureel committeren aan de NAVO-norm? Daarbij moeten we ook verder kijken dan Oekraïne, want als Poetin het Zweedse eiland Gotland inneemt, kan hij de Baltische staten insluiten. Wat wordt er momenteel gedaan om Gotland te beschermen en wat is daarbij de inzet van Nederland?

[...]

De heer **Jasper van Dijk** (SP):

We stellen dus samen vast dat de NAVO meer dan tien keer sterker is dan Rusland. Desalniettemin zegt Volt "we moeten toch maar vasthouden aan dat percentage van 2% dat de NAVO ooit heeft genoemd", terwijl dat verder niet heel doordacht is. We zijn al veel sterker dan Rusland, en toch zegt u: omhoog met die uitgaven. Je kunt ook zeggen: laten we slimmer gaan samenwerken. Is dat dan geen betere stap?

[...]

Mevrouw **Koekkoek** (Volt):

Daarom geef ik ook aan dat het gaat om allebei. Ik ben het met de heer Van Dijk eens dat enkel geld geen oplossing gaat zijn. Waarom is die 2%-norm belangrijk? Naar mijn mening is dat geen arbitraire norm. Maar nog veel belangrijker: als we internationale samenwerking afspreken, moeten we ook onze verplichtingen nakomen; anders valt die internationale samenwerking uiteen. Dat is hier essentieel. De eensgezinde handelingen van alle NAVO-landen zijn bijna nog belangrijker dan de norm die we stellen, zou ik zeggen. Daarom moet die norm worden nagekomen.

De **voorzitter**:

De heer Jasper van Dijk, tot slot.

De heer **Jasper van Dijk** (SP):

Helemaal tot slot, inderdaad. Bent u het niet met mij eens dat het uiteindelijke doel niet militarisering van Europa en Nederland moet zijn, maar de-escalatie, en dat we alles moeten doen om de strijdende partijen aan tafel te krijgen en tot een bestand te komen, zonder wapens en zonder oorlog?

Mevrouw **Koekkoek** (Volt):

Over dat laatste zijn we het zeker eens: zonder oorlog. Niemand wil oorlog. Wat mij betreft moet de strategische autonomie van Europa vooropstaan. Waarom? Omdat we dan inderdaad ook onafhankelijk kunnen opereren van bijvoorbeeld de VS, waar we in NAVO-verband heel erg op leunen. Ook daarom is die norm belangrijk, want het betekent dat we als Europa ook onze defensiemacht opbouwen, niet om een oorlog te voeren, maar wel om als Europa stevig en onafhankelijk te kunnen blijven opereren.

De **voorzitter**:

U vervolgt uw betoog.

Mevrouw **Koekkoek** (Volt):

Voorzitter. Ook moeten we ons realiseren dat de moderne manier van oorlog voeren ingrijpend is veranderd. Europa moet daarom concrete stappen zetten om zijn weerbaarheid tegen hybride oorlogvoering te versterken en de verspreiding van desinformatie tegen te gaan. Dat betekent een integrale aanpak van desinformatie, ondersteuning van onafhankelijke journalistiek in heel Europa en een slagvaardige, supranationale Europese cyberdefensie met een mandaat voor offensieve cyberacties. Mijn vraag is hoe het kabinet daartegenover staat.

Voorzitter, tot slot. President Zelensky vraagt om toetreding tot de EU. Onder andere Von der Leyen en Polen staan positief tegenover onderhandelingen over EU-lidmaatschap van Oekraïne. Oekraïne is een deel van democratisch Europa. Zal het kabinet deze optie serieus overwegen? Zal Nederland Oekraïne en Rusland laten zien dat Europa zijn bondgenoten én zijn waarden niet in de steek laat?

Dank u wel, voorzitter.

[...]

Minister **Hoekstra**:

Voorzitter, dank u wel. Je kan het je al bijna niet meer voorstellen, maar minder dan een week geleden begon de oorlog. Afgelopen donderdagochtend om half vier, nog in de duisternis van de nacht, werden duizenden Oekraïners ruw wakker geschud door de explosies van Russische raketten. Minder dan een week geleden, maar de wereld van daarvoor bestaat niet meer. Met deze laffe en wrede oorlogsdad bevindt heel Europa zich in een andere realiteit. Oorlog — vele sprekers hebben dat gezegd — is terug op ons continent. De afgelopen dagen hebben we allemaal de verschrikkelijke beelden gezien van vliegvelden en van troepen in straten, plekken waar ze absoluut niet horen.

Ik zou in dit huis willen herhalen wat ik een aantal keer eerder ook gezegd heb: dit is een aanval op Oekraïne, maar daarmee ook een frontale aanval op onze vrede, onze stabiliteit en ons continent. En het is allemaal — laat daar geen enkel misverstand over bestaan — flagrant in strijd met het internationale recht en met alle afspraken waar wij in Nederland, in Europa en in de NAVO voor staan. We kunnen en zullen dat niet accepteren.

[...]

Minister **Rutte**:

Voorzitter. Ik kom bij twee vragen die mij nog gesteld zijn. Eentje was over de nationale crisisstructuur. Die is niet actief. De besluitvorming vindt op dit moment plaats in de Raad voor Inlichtingen en Veiligheid en een speciale onderraad over Oekraïne met de meest betrokken ministers. Die komt al weken zeer veelvuldig bij elkaar; ook deze week twee keer, morgen en donderdag. We staan daarnaast ook permanent met elkaar in contact. Op de verschillende ministeries worden ook met de vitale sectoren en de decentrale overheid alle voorbereidingen getroffen om voorbereid te zijn mochten er zich ontwikkelingen voordoen die een reactie vragen. Als daar aanleiding toe is, kan ik zelf met de minister van Justitie en Veiligheid op

ieder moment besluiten om alsnog de nationale crisisstructuur inwerking te laten treden. Het inwerking stellen van die structuur moet een toegevoegde waarde hebben en die heeft die op dit moment niet ten opzichte van de bestaande structuren. Nogmaals, het kan wel zo zijn dat zich een acutere situatie voordoet, en dan is die structuur wel dienstig omdat die dan zorgt voor een snelle integrale besluitvorming in geval van concrete dreigingen. Maar op dit moment is dat niet aan de orde.

Dan tot slot de vraag van de heer Van Haga of ik bereid ben vanuit neutraliteit een rol te spelen in de onderhandelingen de komende tijd met Oekraïne. Misschien mag ik daar het volgende op zeggen. Wij zijn niet neutraal. Wij vinden hier iets van. Ik heb dat in mijn betoog vanochtend namens het kabinet volstrekt duidelijk gemaakt. Poetin gaat ver, veel verder dan wij al vreesden, inclusief de nucleaire dreiging die hij daar gisteren aan toevoegde. De tijd van hopen, toekijken en afwachten is voorbij. Neutraliteit zal noch geweld een halt toeroepen noch de veiligheid in Nederland waarborgen. Het is nu zaak dat wij samen met onze partners in Europa en de NAVO Poetin een halt toeroepen, en daar zullen wij onze bijdrage aan leveren: politiek, humanitair, financieel, juridisch, militair en natuurlijk ook economisch.

[...]

Minister **Rutte**:

Er is geen sprake van militaire aanwezigheid van Nederlandse troepen in Oekraïne. Oekraïne valt niet onder artikel 5 van het NAVO-verdrag: een aanval op één is een aanval op allen. Oekraïne is wel, zoals ik net zei in het kader van een andere vraag, familie. Het is onderdeel van Europa. Het is onderdeel van onze waardengemeenschap. Het is misschien geen perfect functionerende democratie en rechtsstaat, maar het is wel een rechtsstaat en een democratie die aanzienlijk veel beter functioneert dan die van Rusland en met een leiderschap dat in alle opzichten de ambitie heeft om dat verder te verbeteren. Dat land heeft het volste recht om te kunnen rekenen op onze steun, humanitair, politiek, economisch, financieel, maar ook in de zin van het leveren van militaire goederen. We gaan daar niet met Nederlanders vechten in Oekraïne. Ik weet niet precies waar de heer Van Haga allemaal naartoe wil, maar als de kern van zijn betoog is dat Nederland zich afzijdig zou moeten houden in dit conflict, als dat blijkbaar de kern van zijn betoog is, dan ben ik het daar fundamenteel mee oneens.

De **voorzitter**:

De heer Van Haga.

Minister **Rutte**:

Voorzitter, ik wil daar toch nog één zin aan toevoegen, ook voor de Nederlandse bevolking die de komende tijd te maken krijgt met de gevolgen van dit beleid. Het zal namelijk effecten hebben op onze economie. Dat zei ik ook in mijn verklaring vanmorgen. Het zal mogelijk ook effecten hebben op de energieprijzen. Ook tuinders en andere industrieën kunnen te maken krijgen met tegensancties uit Rusland of hebben nu te maken met de sancties van Nederland tegen Rusland. Dat kunnen dus ook sancties zijn vanuit Rusland reciproque naar ons. Dat doen we omdat het gaat om het verdedigen van wat ons dierbaar is, namelijk onze vrijheid en daaraan onderliggend onze democratie en onze rechtsstaat. Oekraïne is, zoals iemand

vanochtend zei, ongeveer net zo ver weg als Madrid of zelfs nog dichterbij dan Madrid. Dat is precies het probleem. Zou je dit laten gebeuren zonder in te grijpen, dan lopen we het levensgrote risico, niet alleen dat Oekraïne onder de voet wordt gelopen, maar ook dat er uiteindelijk verder geknabbeld wordt aan onze vrijheid, aan onze oostflank en ook dat het een direct gevolg heeft voor de veiligheid hier in Nederland van onze 17 miljoen Nederlanders. Daar sta ik hier voor.

De voorzitter:
Dank u wel.

Minister Rutte:
Daarom doen we dit en niet omdat we ergens bevlogen van zijn. We doen dit omdat we het noodzakelijk vinden die internationale rechtsorde te verdedigen, ook in het belang van ons land en van dit deel van de wereld.

De heer Van Haga (Groep Van Haga):
Daarover kunnen we dan hartstochtelijk van mening verschillen. Op het moment dat je 200 stingers naar de Oekraïne verscheept, gaan daardoor mensen dood. Natuurlijk is dat geen Nederlands leven, er gaat geen Nederlandse jongen of meisje dood door een stinger. Maar die stingers gaan wel mensen doodmaken. Je kiest daarmee een kant en je escaleert het hele conflict daarmee. Dat vind ik verwerpelijk. Op het moment dat je die stingers op transport zet, moet je je afvragen: ben ik bereid om mijn eigen zoon of dochter daarvoor op te offeren? Ben ik zelf bereid om mijn leven te geven? Nou, deze premier heeft laten zien dat hij in ieder geval niet in dienst is gegaan. Op dat moment was hij dat niet van plan. Ik heb nog een andere vraag.

[...]

Minister Ollongren:
Dat is lastig te zeggen. Het is in ieder geval niet iets voor nu en ook niet een kwestie van weken. Wat wel een kwestie van korte tijd kan zijn, is dat we het gewoon niet meer hebben. Maar wij zijn niet het enige land dat wapens levert. Inmiddels doen dat eigenlijk nagenoeg alle Europese landen en de andere niet-Europese NAVO-bondgenoten. Dus er wordt van alle kanten geleverd. Er wordt ook intensief samengewerkt bij het transport en de daadwerkelijke overdracht. Dus er is eigenlijk een systeem op gang gekomen, waarbij ik ervan uitga dat je nog geruime tijd zo'n aanvoer kunt volhouden. We weten inderdaad natuurlijk niet hoe de situatie zich precies zal ontwikkelen en hoelang het nog nodig zal zijn. Maar laat ik zeggen dat ik denk dat het financiële knelpunt niet het eerste knelpunt is dat zich voordoet. Dat is eerder het knelpunt of het überhaupt nog beschikbaar is. [...] Dan de NAVO en de gereedheid. We hebben allemaal de NAVO-top gezien van afgelopen vrijdag. Dat waren niet alleen de 30 NAVO-bondgenoten, daar was ook aanwezig de Hoge Vertegenwoordiger van de EU. Finland was daar aanwezig met de premier en Zweden was daar aanwezig. De NAVO plus deze drie hebben ook daar laten zien dat er eensgezindheid is. De NAVO heeft daar nogmaals benadrukt dat de NAVO garant staat voor de veiligheid van alle bondgenoten en dat zij de samenwerking met de EU, met Finland en Zweden erg belangrijk vindt. Ik denk ook inderdaad dat wij ons moeten realiseren dat de collectieve verdediging van ons grondgebied en dus ook van Nederland alleen maar kan in samenwerking met anderen. Dat is dus

cruciaal. [...] Voorzitter. Dan het laatste onderdeel en dan kom ik misschien nog op een paar losse vragen. De VVD, SGP, JA21 en Volt hebben wat vragen gesteld over de NAVO-norm van 2%. Ik denk dat het goed is om te zeggen dat dit kabinet al een fors been heeft bijgetrokken door 25% extra uit te trekken voor Defensie. Structureel komt er 3 miljard euro bij. We gaan daarmee grote stappen zetten om de gereedheid te verbeteren, om de inzetbaarheid te verbeteren en om de gevechtskracht te vergroten. Een deel van het geld zal gaan naar operationele ondersteuning. Het zal gaan naar nieuwe capaciteit. Het zal gaan naar mensen en ook naar middelen. Ik denk dat de huidige oorlog in Oekraïne ons laat zien dat de dreigingen reëel en ook dichtbij zijn. De veiligheidssituatie verslechtert hierdoor. Dat is ontegenzeggelijk waar. We worden bovendien geconfronteerd met andere diverse en complexe dreigingen, ook elders in de wereld zijn, die soms te maken hebben met Rusland.

Voor mij is het duidelijk: de situatie is drastisch veranderd. Dat kan betekenen dat dat financiële consequenties moet hebben. Ik ben graag bereid om voor de Kamer in kaart te brengen wat dat dan precies zou moeten betekenen. We moeten ervoor zorgen dat de krijgsmacht toekomstbestendig is, ook op de langere termijn. Dat betekent dat we extra stappen zouden moeten willen zetten voor die langere termijn om te kijken hoe we naar die NAVO-norm kunnen toegroeien.

Nogmaals, mijn toezegging aan de Kamer is de volgende. Ik wil hier nu niet over bedragen gaan praten. Ik interpreteer de vraag zo dat de Kamer graag wil weten waar we het in financiële zin precies over hebben. Ik breng dat graag in kaart, ook omdat er nog nieuwe cijfers rond het CEP aankomen. Dan wordt het wat preciezer dan wanneer ik dat hier off-the-cuff doe.

23/3/2022 – Emergency NATO Assembly on March 24th (*Ingelaste NAVO-top van 24 maart 2022*)

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Voorzitter. Romanchenko was 96 jaar oud, overleefde vier concentratiekampen en kwam om toen een Russische raket op zijn huis landde. Dat is week vier van de "denazificatie"-invasie van Poetin. In Marioepol, een stad groter dan Utrecht, wordt de hele stad met de grond gelijk gemaakt. Russischspreekende inwoners zitten er als ratten in de val. Ze moeten straathonden doden voor eten en dat is week vier van Poetin die opkomt voor Russischsprekenden. Het extreme geweld is ook een uiting van frustratie, want militair lijkt Rusland vrijwel geen vooruitgang meer te boeken. Het lijdt grote verliezen. Dat is ook mijn eerste vraag aan de premier: hoe duidt hij de huidige militaire situatie in Oekraïne?

Voorzitter. Deze Russische agressie en deze oorlogsmisdaden moeten worden gestopt. D66 vindt daarom dat wij wapens moeten blijven leveren, en ook krachtiger luchtafweergeschut zoals bijvoorbeeld de S-300-systemen die NAVO-bondgenoten Slowakije en Turkije hebben. Dat zou Oekraïne in staat kunnen stellen om er zelf voor te zorgen dat Rusland met vliegtuigen en helikopters geen toegang meer heeft tot het luchtruim van Oekraïne. Daarmee kan Oekraïne de facto zelf een no-flyzone instellen. Ik vraag de premier of dit op tafel ligt bij de NAVO-top en of Nederland dat zou steunen.

[...]

De heer **Sjoerdsma** (D66):

Voorzitter. Dan de NAVO-top, het Strategisch Kompas, de bescherming van ons grondgebied. Terecht is het Strategisch Kompas aangenomen. Er worden stappen gezet wat betreft het militair hoofdkwartier, een interventiemacht, gezamenlijke inkoop en trainingsmissies. Maar de vraag is natuurlijk of dat voldoende is op de wat langere termijn. Nu kunnen we bogen op een enorme, sterke NAVO-presentie in het oosten en rekenen op een president in de Verenigde Staten, Biden, die de trans-Atlantische band op waarde schat en bereid is om daar offers voor te brengen. Maar de vraag is of dat in 2024, bij de volgende Amerikaanse presidentsverkiezingen, nog steeds zo is. Dus is, kijkend naar de Europese defensiemogelijkheden, onze hard power, ook de vraag of wij voldoende uitgerust zijn voor een scenario waarin we in 2024 nog steeds te maken hebben met een agressief Rusland maar een minder meewerkende Verenigde Staten. Dat brengt mij tot de vraag aan de premier welke stappen op Europees defensiegebied hij vindt dat we met het oog op dat scenario, dat doemscenario, moeten zetten om ervoor te zorgen dat we ons eigen grondgebied kunnen beschermen. Wat wordt de focus van deze NAVO-top? En is er al nieuws over de uitvoering van mijn motie over defensiegeld, die breed is gesteund door de Kamer?

[...]

De heer **Jasper van Dijk** (SP):

Het is onjuist wat de heer Sjoerdsma zegt. Wij zijn niet tegen de huidige wapenleveranties vanuit Nederland. En dat heeft mevrouw Marijnissen ook gewoon gezegd. Wij waarschuwen wel voor escalatie. Wij waarschuwen wel voor militaire inmenging. Wij waarschuwen voor een no-flyzone vanuit NAVO-verband. Volgens mij vindt u dat zelf ook geen goed idee, al weet je nooit voor hoelang. Dus dat is het punt natuurlijk. En je moet elke keer weer kijken met wat voor leveringen je wel of niet akkoord kan gaan. Maar ik ben het zeer eens dat we alles moeten doen om de bevolking van Oekraïne, die op een verschrikkelijke manier wordt aangevallen door Poetin, te helpen. En u doet mij zeer tekort, meneer Sjoerdsma, als u zegt dat ik daar geen recept voor heb, want ik praat over sancties, ik praat over onderhandelingen, ik praat over humanitaire hulp. Dus dat is echt niet uw niveau, zou ik willen zeggen.

[...]

Mevrouw **Kamminga** (VVD):

Dank u wel, voorzitter. Het is inmiddels bijna een jaar geleden dat ik mijn maidenspeech hield in een debat ter voorbereiding op een EU-top. Ik sprak onder meer over het belang van een eensgezinde en slagvaardige Europese Unie, die investeert in de strategische autonomie, en over mijn achtergrond in veiligheidsvraagstukken. Ik had toen niet kunnen vermoeden — ik denk wij allemaal niet — dat we nog geen jaar later hier zouden staan, terwijl er een verschrikkelijke oorlog woedt op het Europese continent. Een oorlog waarbij een land zonder enige aanleiding een buurland met geweld binnenvalt. We zitten inmiddels in de vierde week van die oorlog. De situatie wordt met de dag schrijnender in steden als

Marioepol, met als een van de zovele dieptepunten het bombardement van het theater met daarin burgers en kinderen. De weerbaarheid en de strijdvaardigheid van de Oekraïners verdient ons grote respect. Het is indrukwekkend om te zien hoe de Oekraïners vechten voor hun vrijheid en hun land. Ik nam vorige week, zij het digitaal, deel aan de Raad van Europa. Daar vertelden Oekraïners zelf over wat ze meemaakten. Politici die een maand geleden nog vrij en veilig afreisden naar gesprekken met andere parlementariërs, moesten nu vanuit een bunker hun verhaal doen. Het is dan ook volledig terecht dat we de Russische politici die hun dit aandoen, uitsluiten van die raad. Dat is een historisch, maar onvermijdelijk en wat mij betreft terecht besluit. [...] De ontwikkelingen in Oekraïne onderstrepen volgens mijn fractie ook maar weer eens dat Europese landen moeten investeren in een krachtige defensie. Beter samenwerken is daarbij cruciaal, maar de crisis maakt voor ons ook duidelijk dat de NAVO toch echt de hoeksteen is van onze collectieve veiligheid. De EU moet dit zo goed mogelijk faciliteren, bijvoorbeeld door waar mogelijk de samenwerking door militaire mobiliteit te versnellen en de gezamenlijke ontwikkeling van wapensystemen te faciliteren. Wat dat betreft, is het Strategisch Kompas dat tijdens de Raad wordt aangenomen, daar een goede basis voor. Ik ben ook blij dat daarin het uitgangspunt is gekozen dat de Europese defensiecapaciteit complementair moet zijn aan de NAVO. Het is in die zin ook passend dat de NAVO-top en de EU-top deze keer in elkaars verlengde liggen. Wat verwacht de minister-president van de NAVO-top? Worden er bijvoorbeeld nog extra troepen naar de oostgrens gestuurd? Daarnaast wil ik ook het belang blijven benadrukken van het op gang houden van de wapenleveranties aan Oekraïne. Kan de minister-president ons verzekeren dat dit zo zal blijven?

[...]

Mevrouw **Kamminga** (VVD):

Ik moet eerlijk zeggen dat als de heer Van Dijk na deze crisis nog niet overtuigd is van het belang van verdere investeringen in defensie, dan weet ik niet wat ik nog kan zeggen om hem daar verder van te overtuigen. Dat is voor mijn fractie evident. Volgens mij was er ook een motie door deze Kamer aangenomen om er meer in te investeren. Wij vonden het al, maar deze crisis laat alleen nog maar zien hoe belangrijk het is dat we investeren in veiligheid en dat dat niet gratis is.

De heer **Jasper van Dijk** (SP):

Die oorlog is verschrikkelijk — daarover zijn we het gelijk eens — en Poetin moet gestopt worden. Maar ik heb die motie niet gesteund. Dat was precies om de argumenten die ik net gaf. Het zou mooi zijn als u daarop ingaat, namelijk dat de Europese landen met elkaar al vele malen meer investeren in defensie dan Rusland. En dan hebben we het nog niet eens over de Verenigde Staten en de NAVO. Die investeren nog veel meer in defensie. Misschien zit het 'm niet in dollars. In samenwerking zou je misschien verbetering kunnen vinden. Die roep om nu maar miljarden extra in defensie te investeren, volgt mijn partij niet. Een zuinige partij als de VVD zou daar misschien ook nog eens twee keer over moeten nadenken, of niet?

[...]

De heer **Amhaouch** (CDA):

Dank, voorzitter. Het zijn beelden die nooit zullen wenen: Oekraïners die massaal de oorlog proberen te ontvluchten. Het beeld van een vrouw en haar twee kinderen die om het leven zijn gekomen door Russische mortierbommen. Ze liggen roerloos op de grond, bedekt met lakens. Naast hen staan de koffers nog rechtop. Of de beelden van de verwoesting van een kinderziekenhuis en de kinderlichaampjes die vervolgens haastig in een smalle greppel worden begraven, in de bevroren aarde van Marioepol. [...] Voorzitter. Dan kom ik bij de NAVO en de NAVO-top van morgen. Rusland heeft de veiligheidsstructuur van Europa ontwricht en de NAVO gaat om die reden haar aanwezigheid op de oostflank substantieel verhogen. Ook Nederland plaatst op verzoek van de NAVO een Patrioteenheid in Slowakije. Het CDA kan die inzet volmondig steunen. Daarnaast stelt Lavrov dat Rusland wapentransporten naar Oekraïne niet zal toestaan en dat zij een legitiem doelwit vormen. Dat laatste zou een onacceptabele daad van agressie zijn. Klopt deze uitspraak en kan de minister-president ook hierop reflecteren?

[...]

De heer **Bisschop** (SGP):

Voorzitter, ik dank u wel. "Niets is mogelijk zonder de mens. Niets is duurzaam zonder instituties." Dit citaat is toegeschreven aan Jean Monnet en het spreekt boekdelen. Zonder menselijke geestdrift en inzet komt weinig wezenlijks tot stand, maar zonder structuren die die mens ontstijgen, is er weinig wat beklijft. De logica van deze uitspraak gaat twee kanten op. De mens is in staat tot iets goeds: opbouwen, rechtdoen, medemenselijkheid. Maar de mens is ook in staat tot het kwade: vernielen, onrecht, onmenselijkheid. Ook dat laatste beklijft niet zonder steunberen die het onrecht stutten. [...] Voorzitter. Dan het Strategisch Kompas. In navolging van de ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken moet dat Kompas nu ook door de Raad worden geaccordeerd. De SGP zegt: laat de NAVO leidend blijven als veiligheidsorganisatie pur sang. Voorkom dubbelingen en laat EU-coördinatie, waar op zich wat voor te zeggen valt, nooit ten koste gaan van nationale democratische besluitvorming, inclusief het vetorecht. Kan de minister op dit laatste punt een toezegging doen dat hij daarmee niet akkoord zal gaan?

[...]

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Dank u zeer. Voorzitter en beste inwoners van Nederland, in Nederland heb je het gezegde "beter een goede buur dan een verre vriend". Zeker nu in roerige tijden met veel strijd en conflict, mag het belang van goede burens niet worden onderschat. Daarvoor is goede samenwerking nodig, zowel binnen de NAVO als binnen de EU. De EU, de laatste decennia toch met veel zeggenschap al fors uit z'n krachten gegroeid, is volgens mij echter niet op zoek naar samenwerking, maar ziet eerder de kans schoon voor een enorme uitbreiding van haar machtspositie. Commissievoorzitter Von der Leyen en haar collega's zien eigenlijk op alle vraagstukken van deze tijd maar een oplossing: meer EU. Het is aan de minister-president en zijn collega's om de Europese Commissie op dit vlak te bedaren. Tijdens de oorlog in Oekraïne probeert de Europese Commissie een beetje NAVO'tje te spelen. Zij wil wapens leveren en zich laten zien door overhaaste statements naar buiten te brengen. Het NAVO-bondgenootschap waakt over onze collectieve

veiligheid en doet dat al meer dan een halve eeuw heel succesvol. Nederland zit niet te wachten op het amateurisme van de Europese Commissie op dit vlak. Ik leg onze veiligheid liever in handen van Stoltenberg dan in handen van Von der Leyen. Is de minister-president het met de BBB eens dat er een risico bestaat dat verantwoordelijkheden elkaar gaan doorkruisen? Wat vinden onze Amerikaanse bondgenoten van deze nieuwe houding in Brussel?

[...]

Minister **Rutte**:

Hiervoor is misschien relevant dat Wopke Hoekstra, onze eigen minister van Buitenlandse Zaken, vorige week dinsdag heeft gesproken met Wang Yi, de state councilor, dus zeg maar de man die gezien wordt als zeer belangrijk op het buitenlandse politieke terrein van China. Hij heeft daar opgebracht dat in de ogen van de Nederlandse en ook van de westerse wereld China zijn invloed moet aanwenden om Rusland zo snel mogelijk richting een staakt-het-vuren te bewegen. Wij denken dat het enorm belangrijk zou zijn als China daar meer zichtbaar zou zijn. De Chinese regering beroept zich, zoals wij kunnen zien, op de principes van nationale soevereiniteit en territoriale integriteit. Vervolgens wijzen wij hen er natuurlijk op dat dat nu heel erg geldt voor Oekraïne. Bovendien wijzen wij hen erop dat de economische crisis die nu voortkomt uit de grote problemen rondom Oekraïne en de agressie, uiteraard ook China kan raken. Wij gaan hier dus mee door, zowel bilateraal als multilateraal. Dat zal de EU ook doen tijdens de aankomende top tussen de EU en China. Dat is geen top met alle 27 landen, maar met instellingen. Daarmee maken we duidelijk dat een constructieve rol van China geen gunst is aan het westen en dat dit dan ook niet ten koste gaat van onze inzet op andere spanningen in de relatie met China, zoals mensenrechten en oneerlijke handel. Die spanningen moeten ook allemaal worden geadresseerd. [...] Voor Nederland geldt daarbij dat wij bij die NAVO-top inzetten op die solidariteit, humanitair en uiteraard ook economisch en militair. Verder is het versterken en behouden van de alliantie belangrijk: de eenheid en de gecoördineerde samenwerking met de partners, zoals de Europese Unie. Ook zijn verdere stappen belangrijk om ervoor te zorgen dat de NAVO de verdediging en afschrikking kan vergroten. Ik zal morgen ook aandacht vragen voor het blijvend voorbereiden van de NAVO op alle denkbare scenario's. Daarbij is de goede besluitvorming geborgd. De NAVO is een militair en politiek bondgenootschap met een staat van dienst sinds 1949. Besluiten worden genomen op basis van politiek-militair advies van de NAVO-staf. Uiteraard vergt inzet van troepen altijd een politiek besluit in consensus in de NAR, de Noord-Atlantische Raad, waar de ambassadeurs normaal gesproken het werk doen.

De vraag van onder anderen de heer Amhaouch was wat de NAVO in dat kader meer zou kunnen doen. Ik denk dat we op dit moment het maximale doen voor zover dat reëel mogelijk is. Veel meer zou het risico met zich meebrengen van een rechtstreekse confrontatie tussen de NAVO en Rusland in militaire zin. We zullen hard blijven werken aan het leveren van militaire goederen, humanitaire hulp en medicijnen en we zullen verder werken aan sanctiepakketten. Daar kom ik misschien zo nog even op terug. Binnen het bondgenootschap steunt de NAVO al jaren zowel politiek als praktisch de hervormingen in Oekraïne via een trustfund, waaraan ook Nederland heeft bijgedragen, samenwerking op het vlak van interoperabiliteit en gezamenlijke oefeningen en natuurlijk ook, heel belangrijk, bij de hybride dreigingen.

Uiteraard is de situatie sinds de invasie totaal veranderd. In dat kader ligt de no-flyzone niet op tafel, zeg ik tegen de heer Sjoerdsma, hoe moeilijk dat ook is, omdat het de overtuiging is dat dat inderdaad een escalatie zou zijn met het risico van een rechtstreekse confrontatie.

[...]

Minister **Rutte**:

Ik wil toch één ding rechtzetten: als ik op pad ben, dan ben ik op pad voor Nederland. Als ik internationaal zo graag iets wilde, had ik wel geprobeerd voorzitter te worden van de Europese Raad, de Europese Commissie of wat dan ook. Dat wil ik allemaal niet. Ik blijf dit doen, althans zolang de kiezer dat ook goed vindt. Maar ik doe dat dus voor Nederland. Waarom doe ik dat? Het is de taak van het kabinet, van mij, om Nederland veilig te houden, ook nu in een uitermate instabiele wereld. Ik vind dat wij als lid van de NAVO en van de Europese Unie onze rol moeten spelen. Wij zijn niet zo groot als Duitsland of Frankrijk, maar we spelen wel een rol en er wordt ook iets van ons verwacht. Dan probeer je je ook internationaal namens Nederland goed te manifesteren. Ik doe dat voor Nederland in de overtuiging dat als Europa stabiel is en de NAVO sterk is, dat in het belang van Nederland is. Wij zijn te klein om ons in ons eentje te beschermen. Wij moeten lid zijn van deze sterke bondgenootschappen. Zeer bedankt voor het woord "allure" — ik heb dat genoteerd — maar ik doe dat niet voor mijn eigen gewin. Ik doe dat echt omdat ik denk dat ik op die manier mijn baan goed invul in het belang van Nederland. Ik ben blij dat ik die nuance kan aanbrengen.

Verder geldt dat het Nederlandse kabinet van mening is dat we er alles aan moeten doen om de sterk stijgende energieprijzen zo veel mogelijk te dempen voor mensen met een kleine beurs en voor mensen met een heel normaal middeninkomen die er vreselijk door geraakt worden. We kunnen niet meer doen dan dempen. De 2,8 miljard, maar dan gaan we het debat van vanmiddag, vorige week en de week daarvoor overdoen, is een poging om te dempen, niet om het probleem weg te nemen.

De **voorzitter**:

Meneer De Roon, tot slot.

De heer **De Roon** (PVV):

Ik geloof niet dat de minister-president het allemaal voor zijn eigen plezier doet. Ik neem direct aan dat hij dat doet voor zoals hij naar Nederland kijkt en voor hoe hij denkt dat Nederland daar het beste mee gediend is. Maar dan blijft toch de volgende vraag over. U hebt misschien internationaal wat in beweging gebracht of wat verder gebracht, maar wat heeft u in de afgelopen week nou gedaan voor de gewone Nederlander?

Minister **Rutte**:

Wat ik probeer te doen voor alle Nederlanders, is ervoor zorgen dat de Nederlandse regering de bijdrage levert die wij kunnen leveren aan het weer enigszins laten de-escaleren van het verschrikkelijke, agressieve optreden van Rusland in Oekraïne. Het is een rechtstreekse bedreiging voor dit land als wij de schending van het volkenrecht en van alle internationale veiligheidsorderingsafspraken na de Tweede

Wereldoorlog en na de val van de Sovjet-Unie in dit deel van de wereld zouden accepteren. Als wij zouden accepteren dat deze met voeten kunnen worden getreden, dan is dat een rechtstreekse bedreiging voor het Nederlandse grondgebied. Het is een rechtstreekse bedreiging. Het is de taak van het Nederlandse kabinet om dit land veilig te houden. Dat kunnen we niet in ons eentje. Dat moeten we doen in sterke allianties binnen de Europese Unie, de NAVO en de VN.

[...]

Minister **Rutte**:

Alles wat we kunnen voorbereiden, wordt voorbereid, maar op dit moment is de agressie van Rusland in Marioepol en op andere plekken zodanig dat dat mij geen begaanbare weg lijkt. Het maximale wat je kunt doen is het bevorderen van de corridors et cetera. Het bericht over die elf partijen ken ik niet. Dat zou ik moeten nakijken. Dat weet ik gewoon niet en ik wil daarom nu niet reageren op dat soort geruchten. Dat moet ik echt even zeker weten. [...] Dat laat deze crisis ook weer zien. De NAVO blijft de hoeksteen van onze collectieve verdediging en veiligheid. Onze trans-Atlantische oriëntatie blijft cruciaal, vandaar ook de betrekkingen met de Verenigde Staten en Canada die van groot belang zijn. Dat is eerlijk gezegd zo, ongeacht wie er in het Witte Huis zit. Het gaat verder dan het Witte Huis. Denk bijvoorbeeld ook aan de grote steun voor de NAVO en de Europese veiligheid in het congres. De republikeinen en democraten realiseren zich ook: als Rusland in dit deel van Europa een grotere invloed zou krijgen, heeft dat uiteindelijk ook grote effecten op de veiligheid van de Verenigde Staten. We hoeven nog maar 80 jaar in de geschiedenis terug te gaan — of we gaan terug naar het einde van de Eerste Wereldoorlog — om te begrijpen hoe cruciaal het is voor de veiligheid van de Verenigde Staten dat Europa stabiel is. Dus los van de historische banden en de historische verplichtingen over en weer, is er ook een hele pragmatische reden voor de Verenigde Staten om zeer in de NAVO te blijven investeren, mits wij dat ook doen. Daarom moeten de defensie-uitgaven dus ook omhoog. Dat zijn we gelukkig aan het doen. Daardoor wordt ook de relatie met de Verenigde Staten gelijkwaardiger, effectiever en daarmee ook toekomstbestendiger. Want anders zou die op lange termijn natuurlijk onder druk komen te staan.

[...]

Minister **Rutte**:

Als het NAVO-bondgenootschap wordt aangevallen en SACEUR zou zeggen "ik kan deze groep ook goed gebruiken om extra te beschermen", dan weet ik niet wat je doet. Dat kan ik niet overzien. Het is bedoeld als een interventiemacht, om ervoor te zorgen dat je daar als Europa toe in staat bent. Maar er zit een grote zorg bij de Kamer dat we naar een Europees leger gaan. Daar is helemaal geen plan voor, ook in Europa niet en bij Macron niet. Ik heb het daar vaak met hem over gehad. We zijn het met elkaar eens: het moet en-en-en zijn. We moeten als Europa investeren in onze defensie en slimmer samenwerken. We moeten niet allemaal dingen dubbel doen. We hebben dat met de Duitsers nu slim geïntegreerd. We moeten daarmee in NAVO-kader een effectieve bijdrage leveren aan de bescherming van het Europees bondgenootschap én de relatie met het Verenigd Koninkrijk sterk houden, ook binnen de NAVO, én die met de Verenigde Staten en Canada. Het is altijd en-en-en,

en deze interventiemacht heeft een hele specifieke taak, zoals ik net heb geschetst. Maar de heer Van Houwelingen is een vrij mens. Als hij zegt dat het dús een Europees leger is, dan mag hij dat natuurlijk zeggen van mij, maar het is het niet.

[...]

Minister **Rutte**:

Mijn vermoeden is dat je dan niet toekomt met 2%. Dan zul je een Europese atoommacht moeten opzetten zoals Amerika die nu biedt. Dan gaan ook de Fransen niet leveren. Zo groot is ook de force de frappe niet. Dan praat je dus over massieve investeringen in de Europese kernmacht. Je praat over defensie-uitgaven die nog eens verdubbelen. Ik denk dat je dan voor Nederland echt naar 4% of 5% moet wil je zonder de trans-Atlantische paraplu kunnen overleven. Ik denk dat dat niet gaat. Ik denk dat je echt reëel moet zijn en dat de westerse wereld echt hand in hand moet staan om zich te verdedigen. Iemand zei laatst heel mooi dat "de westerse wereld" niet alleen een geografische aanduiding is maar ook een cultureel begrip van democratie, van vrijheid en van mensenrechten. Daarom is die trans-Atlantische relatie zo heilig. Ik zie echt niet hoe wij ons als Europa op de lange termijn structureel kunnen beschermen zonder die Amerikaanse band in de NAVO. Ik denk dat je dan echt praat over gigantische uitgaven en ook over een enorme uitbouw van onze nuclear capability, die in feite alleen Frankrijk nu heeft.

16/11/2022 – Ministry of Defence Budget 2023 part 1 (Begroting Defensie 2023)

De heer **Fritsma** (PVV):

Voorzitter, dank u wel. Gisteren kregen we helaas een zorgwekkende ontwikkeling te zien in de Oekraïneoorlog. In Polen, een van onze NAVO-bondgenoten, vielen twee dodelijke slachtoffers bij een raketinslag. Dit voorval wordt momenteel onderzocht. Ik vraag de minister om daar een update over te geven zodra dat kan. Er vindt ook spoedberaad plaats binnen de NAVO. Ook daarover ontvangt de PVV graag een verslag zodra dat kan. [...] Voorzitter. Niet alleen de NAVO heeft kritiek op de gemaakte keuzes rond het defensiebeleid, de PVV heeft dat ook. Terwijl Nederland niet meer in staat is om het eigen grondgebied te verdedigen, wordt nog steeds niet voluit op die eerste kerntaak van Defensie ingezet. Terwijl alle alarmbellen over de staat van onze verdediging rinkelen, krijgen we bijvoorbeeld brieven van het kabinet waarin wordt uitgelegd waarom Defensie een genderadviseur naar Libanon stuurt. Iedereen moet nu toch wel snappen dat Defensie wel iets beters heeft te doen. De PVV wil dat de inzet van onze defensie bij al die buitenlandse missies die niet onder de eerste kerntaak vallen, wordt gestaakt. Nogmaals, we moeten ons richten op de eigen nationale veiligheid. Daarbij hoort ook de alertheid om rekening te houden met alle mogelijke scenario's waar Defensie in eigen land mee te maken kan krijgen.

[...]

De heer **Boswijk** (CDA):

Het is wel een essentieel punt, voorzitter. Want ja, het is in de eerste plaats belangrijk dat we voldoende geld hebben en in de tweede plaats dat we het uiteindelijk ook goed inzetten. De NAVO-review gaat onder andere over dat "goed

inzetten". Maar ik haak vooral even aan op het punt waarbij de heer Fritsma zegt: ja, maar 2% als wettelijke basis hebben we ook niet bij de koopkracht. Ik denk niet dat je die vergelijking helemaal kunt maken. Koopkracht voelen wij allemaal, dus de publieke opinie is zich daar heel erg van bewust. Wat leren we nu juist van de afgelopen 30 jaar? Of heel eerlijk gezegd leerden we dit 350 jaar geleden al, in het rampjaar 1672. Wat was daar fout? In de jaren voorafgaand aan het conflict hebben we bezuinigd op onze krijgsmacht. Dat gebeurt dus elke keer, omdat er namelijk niet voldoende publieke aandacht voor is. Bijvoorbeeld voor een koopkrachtcijfer is die aandacht er wel, want dat raakt iedereen. Veiligheid daarentegen sneeuwt heel snel onder. Dat gebeurt nu even niet door de verschrikkingen in Oekraïne, maar ik houd mijn hart vast voor hoe het is over twee, drie jaar. Ik wil dus toch wel echt het onderscheid maken tussen enerzijds koopkrachtcijfers, en anderzijds het belang van onze veiligheid en die 2%.x Ik ben het volledig eens met de heer Fritsma als hij zegt dat we op dit moment al niet kunnen voldoen aan onze eerste kerntaak. Daarom moeten we keihard investeren. Dan is die 2% een bodem, niet een plafond. Dus PVV, kom over en help.

[...]

De heer **Valstar** (VVD):

Voorzitter, dank. "Een volk dat zijn verdediging verwaarloost, zet zijn vrijheid op het spel." Deze zin valt te lezen op een bescheiden monument dat pal naast een voormalig christelijk schooltje in het Zuid-Hollandse Rijsoord staat. Dat monument staat er niet zonder reden. Op 15 mei 1940 tekende generaal Winkelman als bevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten daar namelijk de capitulatie van Nederland. Dat deed hij op de dag dat Rijsoord niet alleen figuurlijk, maar ook letterlijk onder de rook van Rotterdam lag.

"Een volk dat zijn verdediging verwaarloost, zet zijn vrijheid op het spel." Een ogenschijnlijk eenvoudige zin op een relatief onbekend monument. Het is echter een zin met een diepere betekenis, die decennia later nog steeds bij iedereen zou moeten doorklinken. Ik zeg "zou", want wij Nederlanders, en met name wij politici, hebben niet geleerd van het verleden. Wij hebben Defensie verwaarloosd. Wij hebben onze verdediging verwaarloosd. Daarmee zetten wij onze vrijheid op het spel.

De zin werd weer actueel na de Russische dreiging en de inval in Oekraïne. De oorlogsdreiging in Europa is daarmee terug van weggeweest. Landen als Polen en Finland, die grenzen aan Rusland, voelden die dreiging al langer. Zij hebben een stevige krijgsmacht staan. De Nederlandse ogen werden echter het afgelopen jaar pas geopend. Dat betekent dat wij ver achterlopen. Wij trekken nu pas gedeeltelijk het been bij. De problemen van Defensie zijn namelijk groot. Die problemen zijn zelfs zo groot dat ze niet met alleen 5 miljard zijn op te lossen, en zeker niet tijdens deze kabinetsperiode.

Dat blijkt ook maar weer uit het NATO Defence Planning Capability Review, waar gisteren ineens van alles over te doen was. De munitievoorraden worden bijvoorbeeld aangevuld tot de norm van artikel 100-missies, maar niet tot de NAVO-normen voor een oorlog met Rusland. De eveneens gisteren verschenen KPI-brief rept hier bijvoorbeeld ook niet over. In hoeverre voldoen wij aan NAVO-taken en de

capaciteitseisen? In hoeverre voldoen onze munitievoorraden aan het in werking treden van het artikel 5-scenario? Dat lijken mij vrij belangrijke zaken om op te nemen in die KPI-brief. Graag een reactie van het kabinet waarom dit daar niet in is opgenomen. Kunnen zij alsnog toezeggen dit te doen?

Voorzitter. Al met al toont dit aan dat Defensie gebaat is bij een stabiele financiering, zoals een wettelijk vastgelegde norm. De geschiedenis leert namelijk dat er na het eindigen van conflicten op het Europese continent, direct weer met de botte bijl naar de krijgsmacht wordt gezwaaid. Ik zou de minister willen vragen of zij, net als de Adviesraad Internationale Vraagstukken en de initiatiefnemers van de 2%-wet, ziet dat de krijgsmacht gebaat is bij een stabiele financiering die verder gaat dan de afspraken uit het huidige coalitieakkoord.

Dat is al een belangrijke stap, voorzitter. Want de begroting van Defensie wordt dankzij de coalitie structureel met 5 miljard opgehoogd. Dat zorgt ervoor dat Defensie van een dieptepunt in 2014, toen er slechts 7,4 miljard werd uitgegeven aan de krijgsmacht, naar 18,9 miljard euro gaat. Dat is bijna een verdrievoudiging van het budget. Nederland en de andere Europese landen moeten de tijdelijke verzwakking van de Russische strijdkrachten aangrijpen om zo snel mogelijk een meer aan de Amerikanen gelijkwaardig aandeel van onze collectieve veiligheid te leveren. Rusland kan zijn krijgsmacht weer opbouwen en naast Rusland zijn er andere problemen, zoals een instabiele Balkan, een altijd op de loer liggende dreiging van terrorisme, een fragiele onderzeese infrastructuur en een onder het oppervlak sluimerende dreiging vanuit China. Want er bestaat een reële kans dat de Amerikanen ons plots meer van het Europese werk laten opknappen, bijvoorbeeld bij een dreigende Chinese invasie in Taiwan. Dan zijn de Amerikaanse patrouillevliegtuigen op zoek naar Chinese onderzeeboten en kunnen we hen niet meer bellen als er plots een gasleiding in de Baltische Zee ontploft. Dat betekent dat de Europese tak binnen de NAVO het been flink zal moeten bijtrekken om er te staan als het nodig is.

[...]

De heer **Jasper van Dijk** (SP):

De heer Segers heeft gelijk dat de aanval van Rusland op Oekraïne op 24 februari ongekend en onacceptabel was, met verschrikkelijke uitkomsten. Dat zien we tot op de dag van vandaag. Daarom hebben wij als SP ook gezegd dat het nu geen tijd is voor onwrikbare standpunten, waardoor we niet voor die wapenleveranties zijn gaan liggen. Wij begrijpen de wens van Oekraïne om zichzelf te verdedigen heel goed. Dat heeft ons dus tot dat standpunt geleid. Maar de heer Segers, die altijd al voor forse investeringen in Defensie is geweest, gebruikt dat nu om te zeggen: zie je, dat hadden we al veel eerder moeten doen. Hij doet een beetje alsof we er elke maand een oorlog bij of af krijgen. Nee, meneer Segers, 24 februari was een unieke dag in de geschiedenis van Europa. Het is een ongekende oorlog. Dat hebben we sinds de Tweede Wereldoorlog niet gezien. We hebben Joegoslavië gehad in de jaren negentig, maar wat hier gebeurt, hebben we nooit eerder gehad. Een grootmacht, Rusland, valt een buurland aan. Dat heeft er dus inderdaad toe geleid dat de SP heeft gezegd: we gaan nu niet voor die wapenleveranties liggen.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

Dit is problematisch. Defensie is een investering in de lange termijn, in je waarden, in je vrijheid en in de mogelijkheid om jezelf te verdedigen en je continent. Je weet nooit waar het gevaar vandaan komt. Dat kwam nu vanuit het oosten, maar dat kan ook vanuit het zuiden komen of op allerlei andere manieren. Je moet in staat zijn om je vrijheid te verdedigen. Dat kan niet gebaseerd zijn op politieke grillen, maar dat moet gebaseerd zijn op een breed commitment en de mogelijkheid, de vaardigheid, de capaciteit om jezelf te verdedigen. We hebben eerder gezien dat er enorm bezuinigd is op Defensie. Daar was de SP niet verantwoordelijk voor en de ChristenUnie ook niet. Er was een deel van de Kamer — ik wijs even heel subtiel — dat altijd heeft gezegd: wij moeten altijd voor Defensie staan. Toen de nood financieel het hoogst was, zag je dat Defensie altijd de sluitpost was, altijd de makkelijke bezuinigingspost was, zelfs bij partijen die in hun verkiezingsprogramma hadden opgeschreven dat we niet moeten bezuinigen op Defensie. Nu zegt de SP: wij moeten niet voor wapenleveranties gaan liggen. Dat is al heel wat. Ik zou zeggen: steun het ruimhartig, want in Oekraïne wordt gevochten voor vrijheid en democratie. Dat is ook onze strijd. Maar dan nog, ook wij kunnen worden aangevallen. Ook wij hebben te maken met een grootmacht in het oosten die het echt op onze vrijheid en democratie gemunt heeft. Of je het nou leuk vindt of niet, dan moet je investeren in Defensie en dat is iets van de lange termijn. Ik zou willen dat de SP echt een been bijtrekt.

[...]

De heer **Hammelburg** (D66):

Ik ben toch echt in de war door dit antwoord van de heer Van Dijk. Ja, wat er op 24 februari gebeurde, de inval van Rusland in Oekraïne, is uniek. Maar de vraag is: is het inderdaad zo uniek? Want al sinds 2014 spelen Russische separatisten in Oekraïne een grote rol, bijvoorbeeld bij de annexatie van de Krim, om maar wat te noemen. Ik kan heel veel voorbeelden noemen van de agressie die de Russen de afgelopen jaren hebben laten zien; kijk naar Abchazië en Noord-Ossetië. Ze hebben laten zien dat ze zich niet aan grenzen houden. Mijn vraag aan de heer Van Dijk is dan ook of hij toch bereid is om geld te reserveren voor het geval de vrijheid en democratie worden aangevallen, niet alleen in Oekraïne, maar ook in andere landen in Oost-Europa, niet alleen op NAVO-gebied, maar bijvoorbeeld ook als het gaat om de veiligheid en integriteit van een land als Georgië of Armenië.

[...]

De heer **Hammelburg** (D66):

Voorzitter. De Amerikaanse 101ste luchtdoeldivisie is terug op Europees grondgebied. We kennen deze iconische elite-eenheid uit de televisieserie Band of Brothers. Het is de eenheid die landde in Normandië, delen van Nederland hielp bevrijden — denk bijvoorbeeld aan Eindhoven — en ons uiteindelijk heeft bevrijd van de nazi's. Nu, vandaag de dag, staan ze op 400 kilometer van de frontlinie paraat om te vechten voor onze veiligheid, onze vrede, vrede in Oekraïne, in Europa. De 101ste vormt een deel van de 20.000 extra militairen die de Verenigde Staten besloten in Europa te stationeren. Dat brengt het totaal op meer dan 100.000 Amerikaanse militairen. Dit geeft mij echt een enorm gevoel van vertrouwen en vriendschap. 80 jaar na onze bevrijding zijn de Amerikanen nog steeds bereid de

veiligheid van Europeanen te waarborgen. Daar mogen we bij stilstaan. [...]
Europeanen moeten een gelijkwaardige partner zijn voor onze grootste bondgenoot, de Verenigde Staten, om de toekomst van de NAVO en de veiligheid van Europa te garanderen. In navolging van het Strategisch Concept en dit Strategisch Kompas, zou ik de minister willen vragen deze dreiging serieus op de agenda te zetten, met gelijkgezinde landen in Europa. En ja, we hebben afgesproken dat Europese landen hun nationale doelstellingen op elkaar gaan afstemmen en veel meer gaan investeren. Dat is echt goed nieuws. Maar nog steeds mis ik een duidelijke agenda en strategie om klaar te staan op het moment dat de Verenigde Staten hun aandacht en hun geld elders moeten alloceren of niet meer naar Europa laten uitgaan. Ik vraag om een reflectie daarover van de minister.

[...]

Mevrouw **Piri** (PvdA):

Voorzitter. Die inbreng zal ik mede doen namens de fractie van GroenLinks. [...] Dan wat betreft onze eigen krijgsmacht. In eerdere debatten heb ik al aangegeven dat het essentieel is om een nieuwe veiligheidsanalyse te maken die ten grondslag ligt aan de uitgaven van Defensie. Deze moeten departement en ministeries overstijgen. Daarbij moet ook gekeken worden naar de invulling van onze NAVO-capaciteit. Hoe ziet de minister de kritiek in het NAVO-rapport over de gaten in onze landmacht? En gezien de blijvende dreiging aan de oostflank van Europa: hoe gaan we in samenwerking met bondgenoten zorgen voor een langdurige en gecoördineerde training en voor aanwezigheid in bijvoorbeeld de Baltische staten?

[...]

De heer **Boswijk** (CDA):

Dank u wel, voorzitter. De bewindspersonen hebben de afgelopen maanden in een hectische tijd ontzettend veel werk verzet. Dank daarvoor. Maar toch sta ik hier met een dubbel gevoel. Een aantal maanden geleden hadden we het debat over de Defensienota. Ik wees toen, naast op alle goede stappen die worden gezet, op het ontbreken van het versterken van de heavy en medium brigades. Dit was een van de prioriteiten die de Defensie-ministers van de NAVO in 2021 zelf hebben aangedragen, en ook voor Nederland hebben benoemd. Maar ondanks de extra middelen voor Defensie zijn er geen plannen om dit punt aan te pakken. Ook is er naar mijn mening geen duidelijke motivatie voor waarom er van dit punt wordt afgeweken. Naar aanleiding van berichtgeving van Zembla is gisteren de NAVO-capaciteitsreview van afgelopen zomer met ons gedeeld, en opnieuw is de NAVO snoeihard in haar oordeel over het onvoldoende versterken van de medium en heavy brigades. Begrijp me goed, ik ben niet getrouwd met heavy brigades of met tanks, en ik geloof erg in samenwerking, zoals we die zien in het Nederlands-Duitse tankbataljon. Ik ben ook van mening dat we als Tweede Kamer niet moeten beslissen over welk wapensysteem waar wordt ingezet; dat bepaalt de minister. Maar als Tweede Kamer zijn we wel verplicht om het kabinet te controleren, onder andere op het naleven van internationale afspraken. Op dit specifieke punt komen wij de afspraken met de NAVO niet na, en ontbreekt er ook een duidelijke motivering voor waarom we dat niet doen. Stelt u zich eens voor, als elk NAVO-lid zelf maar zou besluiten hoe er invulling wordt gegeven aan de gemaakte afspraken, wordt dat natuurlijk een chaos.

[...]

De heer **Boswijk** (CDA):

Deze had ik moeten zien aankomen. Laat ik beginnen bij het eerste deel van de vraag van de heer Segers. Het is terecht dat het voor een deel voortkomt uit wantrouwen. Ik heb daar ook geen geheim van gemaakt. Ik heb meerdere keren gezegd in debatten dat ik de verantwoordelijkheid van mijn eigen partij en onze eigen geschiedenis hierin ook zie: we hebben te lang te veel bezuinigd op Defensie. Overigens zijn wij sinds Rutte II wel tot inkeer gekomen. Juist vanwege dat wantrouwen denk ik dat het wettelijk vastleggen van die 2% heel goed is, nadrukkelijk als een bodem en niet als een plafond. Als je kijkt naar het grote aantal dreigingen dat op ons afkomt, denk ik namelijk dat die 2% nooit voldoende gaat zijn. We zien dat bijvoorbeeld nu in Oekraïne. Wij hebben dat in het Verenigd Koninkrijk gezien tijdens het bezoek. Daar wordt gewoon weer geoefend in loopgraven. De Nederlandse militairen zeiden daarvan: joh, dat moeten we ook weer even opgraven, we gingen er een beetje van uit dat we dit niet meer hebben. Hybride manieren van oorlog voeren hebben conventionele manieren van oorlog voeren dus niet vervangen, maar zijn er gewoon bij gekomen. De investeringen zullen dus ook hoger worden. Dat is één.

17/11/2022 Ministry of Defence Budget 2023 part 2

Minister **Ollongren**:

Dank u wel, voorzitter. Dank ook aan alle leden voor hun inbreng in de eerste termijn van deze begrotingsbehandeling. De staatssecretaris en ik hebben hier natuurlijk naar uitgezien. Dit is namelijk een historische begrotingsbehandeling, omdat we de grootste investering in de krijgsmacht sinds de Koude Oorlog bespreken. Dat doen we terwijl in Europa een oorlog woedt. Het is dus best wel belangrijk om de transitie van de krijgsmacht vorm te geven. Ik heb het dan over de transitie van krimp naar groei, van bezuinigen naar investeren.

Voorzitter. Ik wil eerst even kort iets zeggen over de structuur van mijn beantwoording. U weet hoe onze portefeuillevverdeling eruitziet. Gemakshalve zal ik daar dus verder niet op ingaan. Ik wil het als volgt doen. Ik leid mijn beantwoording in met de actualiteiten. Daar is gisteren ook veel aandacht voor gevraagd. Denk aan Oekraïne, Polen, de geopolitieke situatie, de NAVO en de Europese samenwerking. Als ik dat heb gedaan, heb ik nog drie onderwerpen. Dat zijn Oekraïne, de internationale samenwerking en de doelstellingen van de krijgsmacht voor de toekomst. Dan zal ik specifieke antwoorden geven op specifieke vragen. Het laatste deel van mijn beantwoording is het blokje varia.

Voorzitter. Ik begin met mijn inleiding. Wij zijn 24 februari van dit jaar met de neus op de feiten gedrukt, in Nederland en in Europa. Sindsdien domineert de oorlog in Oekraïne het nieuws. Oekraïne is ook niet zomaar een land voor ons. Het is een land waarmee Nederlands sinds 17 juli 2014, de dag van het neerhalen van de MH17, op pijnlijke wijze verbonden is. Zeker ook vandaag zijn onze gedachten bij de nabestaanden van de slachtoffers van toen. Des te pijnlijker is het dat er leden in dit huis zijn die de steun aan de Oekraïense zelfverdediging kwalificeren als "een aanval op onze vriend, Rusland" en "daarom niet meer voor het leger zijn". Ons leger. De inzet van onze mensen verdient niets anders dan respect en waardering.

Ik wil daarom ook hier mijn woorden van respect en waardering uitspreken aan onze militairen, al het burgerpersoneel en de reservisten. Ik wil tegen hen zeggen: we hebben jullie heel hard nodig.

Voorzitter. Een aantal woordvoerders haalde de raketinslag in het oosten van Polen aan. Daarbij kwamen eergisteravond twee Poolse burgers om het leven. Daar wil ik mee beginnen. Ten eerste is het belangrijk om te zeggen dat het formele onderzoek naar de toedracht nog loopt. We willen de feiten op een rij hebben voordat er conclusies kunnen worden getrokken. Er is geen reden om te veronderstellen dat dit een doelbewuste aanval op Polen was. Het lijkt erop dat het incident heeft plaatsgevonden als gevolg van een Oekraïense luchtverdedigingsraket die is ingezet tegen Russische aanvallen. Voor mij staat als een paal boven water dat dit incident het resultaat is van de aanhoudende Russische luchtaanvallen op Oekraïne — op het land, op de civiele infrastructuur en dus ook op de Oekraïense burgers. Dit is waar Oekraïne zich bijna dagelijks nu tegen moet wapenen en daarom is het zo belangrijk om eensgezind te blijven in onze steun aan Oekraïne. Wij moeten doorgaan, wij moeten Oekraïne helpen zich te verdedigen tegen deze vorm van agressie.

Ik wil ook een ander moment van deze week noemen: Rudi Hemmes is overleden, een groot vrijheidsstrijder. Hij zei: niets doen is verkeerd. Hij heeft dat eigenlijk ook als opdracht meegegeven aan ons allemaal. Niets doen, doen we dus niet, we doen veel. We doen veel om Oekraïne te helpen. We hebben inmiddels voor zo'n 800 miljoen euro aan militaire steun geleverd. Ik wil nog tegen de heer Van Dijk, die daar wat vragen over had, zeggen: ja, we rapporteren daarover aan de Kamer. De totale bedragen noteren we in de brief en in de bijlage rapporteren we over de inhoud, dus wat de leveringen precies zijn. Een enkele keer hebben we daar een uitzondering op gemaakt. Dat doen we als daar zwaarwegende redenen voor zijn, bijvoorbeeld zoals toen we een politiek signaal wilden afgeven naar Rusland en we gezegd hebben dat we luchtafweerraketten stuurden, of als we die steun geven samen met bondgenoten, zoals met Duitsland de levering van de pantserhouwitsers. Dat is de regel. De Tweede Kamer is steeds op de hoogte. U kunt steeds meekijken en zien wat er gebeurt.

Die internationale steun, waaronder de Nederlandse, werkt. Dat zien we. We zien het omdat Oekraïne terrein terug heeft veroverd. Dat begon in het noordoosten bij Charkiv en we hebben nu de bevrijding van Cherson meegemaakt. Ook dat laat zien dat we door moeten gaan. Het is effectief. Ik denk dat die verdediging door Oekraïne ook gaat over de veiligheidsordening op ons continent, in Europa, en daarmee over onze vrijheid, onze veiligheid en over dat wij zelf gaan over onze toekomst doordat we laten zien dat een ander land niet zomaar de territoriale integriteit van een ander land kan schenden. Daar gaat het om.

[...]

Minister Ollongren:

Daarbij zijn er twee dingen aan de hand. De heer Van Dijk zegt: u meldt niet alles. Ik meld wel alles, ik meld alleen niet alles openbaar. De Kamer wordt dus geïnformeerd, voor een deel openbaar, maar over het overgrote deel van de leveringen hebben wij eigenlijk vanaf één week na het begin van de oorlog — wij niet

alleen, heel veel andere landen ook — gezegd: we moeten dat niet in het openbaar rapporteren, we moeten daar geen mededelingen meer over doen, want we moeten ook de vijand, in dit geval Rusland, niet wijzer maken dan noodzakelijk. We hebben toen dus met heel veel NAVO-bondgenoten gezegd: we doen daar in het openbaar geen mededelingen over. Verreweg de meeste landen houden die vuistregel aan, net zoals wij dat ook doen. De Verenigde Staten zijn, met alle respect, toch wel hors catégorie. Die hebben daar inderdaad een andere lijn in gekozen. Ze doen fenomenaal veel. Het dient ook een doel dat zij heel open zijn over, ik durf niet te zeggen "alles", maar in ieder geval over veel van wat zij leveren aan Oekraïne. Ik vind dus dat wij onszelf niet met de Verenigde Staten moeten vergelijken. Ik vind dat we onszelf moeten vergelijken met andere landen in Europa. U zult dan zien dat de Nederlandse lijn eigenlijk de lijn is waar de meeste bondgenoten voor hebben gekozen: openbaar waar dat nuttig is en verder in beslotenheid. Hoe de parlementen worden geïnformeerd, dat weet ik eerlijk gezegd niet, maar wij doen dat op deze manier. [...] Eén ding staat voor mij als een paal boven water: Nederland kan dit niet alleen. Onze vrijheid en onze veiligheid zijn verankerd in de organisaties waar wij in zitten, namelijk de NAVO en de EU. Ik denk dat we op de puinhopen van twee wereldoorlogen de lessen hebben geleerd, want we stonden bij beide organisaties ook al aan de wieg. In ieder geval de oorlog in Oekraïne onderstreept de noodzaak en geeft momentum, maar bevestigt vooral nog eens hoe belangrijk het is dat we ook in Europa meer kunnen doen en hoe belangrijk het is dat we meer handelingsvermogen creëren in ons eigen deel van de wereld. Ik denk dat we ervoor moeten zorgen dat we die verhoogde budgetten — die zien we in Nederland, maar ook in andere Europese landen — kunnen inzetten om gezamenlijk sterker te worden, gezamenlijk krachtiger te worden en dat we ons echt kunnen wapenen tegen de dreigingen van de toekomst. Met de extra investeringen kunnen we zorgen dat Defensie groeit en dat we de achterstanden inlopen. Dat is hard nodig. De NAVO-norm van 2% willen we halen. Zoals blijkt uit onze begroting en uit de ramingen voor de toekomst halen we die ook in 2024 en '25. Het wordt overigens nog een hele klus om dat geld ook uit te geven, maar daar kom ik zo nog op.

[...]

Minister Ollongren:

Ja, bijna. Heel kort nog. Nou, laat ik het zo doen. Ik ga nu door met de beantwoording van de vragen. Dan ga ik de structuur volgen van de vier hoofdstukken, maar ik ga eerst nog in op een aantal aanvullende vragen en opmerkingen over de huidige situatie, de oorlog in Oekraïne.

De heer Van Dijk vroeg of ik kan reflecteren op de vraag of Nederland ook risico loopt. Zou Nederland kunnen worden aangevallen in het kader van deze oorlog? Ik vind het belangrijk om op te merken dat er geen aanwijzingen zijn dat de Russische Federatie de intentie heeft om Nederland aan te vallen of de intentie heeft om in een gewapend conflict te komen met de NAVO. Risico's zijn er natuurlijk wel. We hebben de nucleaire retoriek gehoord. We kennen het gevaar van een miscalculatie. Dus Europa en de wereld zijn er niet veiliger op geworden nu deze oorlog is uitgebroken.

Dan het tweede antwoord dat ik op deze vraag wil geven. We hebben het net lang gehad over de NAVO. Ik heb ook al gezegd dat Nederland een van de oprichters van de NAVO is. Dat is niet voor niets, want dat is onze beste veiligheidsgarantie.

De NAVO is natuurlijk ook meteen in actie gekomen na 24 februari. Nederland is als NAVO-bondgenoot meteen in actie gekomen. Ik acht die kans dus helemaal niet groot en we zijn lid van de NAVO, juist om dat te voorkomen. Je zou kunnen zeggen dat de oorlog in Oekraïne en de hulp die wij geven aan Oekraïne eigenlijk onderdeel zijn van de afschrikking die uitgaat van de landen die lid zijn van de NAVO.

[...]

Minister **Ollongren**:

Misschien mag ik bij dat laatste meteen aanhaken. Dat zou toch mijn eerste antwoord zijn. Uiteindelijk zijn wij niet afhankelijk van één Amerikaanse president. De NAVO is ook een instituut. Landen zijn daar lid van. We moeten op elkaar kunnen rekenen. Ook in aanloop naar de midterms hebben Amerikaanse senatoren, van beide partijen, ons laten weten: wat er ook gebeurt, wij willen doorgaan met die steun aan Oekraïne. Ik denk ook dat je moet zien dat de 30 en straks 32 landen van dat bondgenootschap allemaal democratieën zijn. We zijn ook een waardegemeenschap. Natuurlijk kan politiek daar een rol bij spelen. Natuurlijk hebben we ons zorgen gemaakt in de periode-Trump. Maar de NAVO heeft zich toch sterkt getoond. Ik denk dat het instituut echt wel staat.

[...]

Minister **Ollongren**:

In het debat dat we voerden, hebben we gezegd dat we aan de voorkant realistisch willen zijn, dat de doelstelling duidelijk moet zijn en dat de opdracht helder moet zijn. Je stuurt de mensen inderdaad niet zomaar, maar je stuurt ze met wat nodig is om de missie mogelijk te maken. Dat gaat dus ook over de capaciteit die nodig is voor de bescherming of voor een eventuele inzet; dat is helemaal afhankelijk van wat de missie is. Daar ben ik het helemaal mee eens. Maar de conclusie moet niet zijn dat we dan geen missies meer zouden doen. Dat is een beetje het gevaar. Ik denk dat we lessen moeten trekken en ervan moeten leren, zodat we het bij de volgende missies goed doen. Daar moeten we heel kritisch op zijn. Ik denk dat het cruciaal is om je te realiseren dat er plekken zijn in de wereld waar onrust is en waar terrorisme een kans krijgt vanwege armoede en andere redenen, en dat het ook onze taak is, vanuit de VN, de Europese Unie en de NAVO, om daar een bijdrage te leveren aan stabiliteit en het bevorderen van de internationale rechtsorde. Want je ziet nu, ook door de oorlog in Oekraïne, hoe gevaarlijk het is als de internationale rechtsorde niet wordt gerespecteerd. Landen als Nederland kunnen dat. We moeten dus bereid zijn om dat te doen, maar wel op een verantwoorde manier. Ik denk dat de heer Segers en ik elkaar daar volledig in vinden.

[...]

De heer **Valstar** (VVD):

Dank. Dan kom ik bij het tweede blokje, de vragen. De minister herkende het voorbeeld niet van de Franse tanks die door Duitsland mochten rijden. Wij hebben een rondje internationale kranten gedaan en dit stond in Le Monde. Dat hebben wij inmiddels ook gedeeld.

Dan ga ik naar de volgende internationale krant, namelijk Haaretz. Daarin lazen wij vandaag het bericht dat Israël het de NAVO-partners in ieder geval toestaat om wapens door te leveren. Ik hoor graag of dit ook Nederland heeft bereikt en of dat ook iets kan betekenen voor specifiek de Spike-antitankkraketten.

Drie. We hebben het net ook over de KPI's gehad. Daarbij noemden wij inderdaad ook de KPI NAVO-capaciteiten, maar wij noemden ook nog een andere specifieke KPI, namelijk de munitie. Ik heb in mijn betoog ook stilgestaan bij het feit dat Nederland de munitie gaat opplussen naar de norm van de artikel 100-missie, maar dat niet doet voor een eventueel invoeren van artikel 5. Dus stel dat er een oorlog komt, heeft Nederland dan genoeg munitie? Ik denk dat dat best gevat kan worden onder het kopje twee, materiële gereedheid. De specifieke vraag is dus of daar ook munitie als KPI wordt opgenomen. Volgens mij was deze brief ook niet geagendeerd voor dit debat, dus we komen er ongetwijfeld nog over te spreken.

Ik kom bij mijn derde kopje: resumé. Ik begon met het monument in Rijsoord, dat nu onder de figuurlijke rook van Rotterdam ligt, en op 15 mei 1940 ook letterlijk onder de rook van Rotterdam lag. Op dat monument staat: "Een volk dat zijn verdediging verwaarloost, zet zijn vrijheid op het spel." Daar begon eigenlijk het interruptiedebatje met de heer Stoffer ook mee. Ik heb een paar interrupties uitgespaard, maar ik wil hem hier toch wel herhalen. Ik vertrouw de politiek in die zin ook niet zo heel erg als het op Defensie aankomt. Daar hebben wij zelf ook voor gezorgd. Daarom doen we ook het voorstel voor de 2%-wet. Laten we hopen dat het conflict in Oekraïne straks voorbij is. Ik ben er echter heel erg bang voor dat, als dat conflict voorbij is, er direct weer met de botte bijl naar Defensie wordt gekeken. Ik hoop dat ik ongelijk krijg, maar mocht ik geen ongelijk hebben, dan hoop ik dat die 2%-wet hier door de Tweede Kamer is gehaald. Want het enige waar Defensie bij gebaat is, is een stabiele financiering.

[...]

De heer **Eppink** (JA21):

Dank u wel, voorzitter. Ik dacht dat ik als laatste spreker was ingedeeld, maar dat maakt niet uit.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de oorlog in Oekraïne meer is dan een landoorlog;

overwegende dat de oorlog in Oekraïne laat zien hoe relevant oorlogvoering op zee is, inzake infrastructuur op en onder water, toevoerlijnen over zee zoals energie- en voedselaanvoerlijnen, havens, en het geopolitieke belang van de Noordelijke IJszee;

overwegende dat een sterke zeemacht daarom van groot belang is;

overwegende dat Nederland van oudsher een zeevarende mogendheid is;

spreekt uit dat de marine in de modernisering van de strijdkrachten niet vergeten mag worden,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Eppink, Stoffer en Van Haga.